

અંક ૫૦ | માર્ચ ૨૦૨૧

સ્વકેન્દ્રીથી સમકેન્દ્રી વિશ્વ તરફની ઉડાન

મંઝિલોની ખબર નથી હોતી,
એને માટે સફર નથી હોતી.
આંખ તો હોય છે બધા પાસે,
સૌની પાસે નજર નથી હોતી.

- દિવ્યા રાજેશ મોદી

'૫૦ અંકની સફર'

વાચકોના પ્રતિભાવો

Forwarded

ધીરે ધીરે ફાવટ આવી જશે
જ્યારે સંદર્ભ સાહિત્ય વધુ હોય અને પ્રકાશિત
સાહિત્યમાં મર્યાદા હોય ત્યારે લાઘવ કરવું ઘણું
અઘરું પડે છે

મારો મત એવો છે કે ઓછું સંદર્ભ સાહિત્ય હોય ,
વ્યક્તિ બહુ પરિચિત નાં હોય તો સારો લેખ તૈયાર
થાય અન્યથા રસ સાતત્ય જાળવવું અઘરું પડે .
કેડી કંડારી છે તે આગળ ઉજળી બાજુ આગળ
મહેકે એજ અભિલાષા.
-વિનોદભાઈ દવે.

2:01 PM

Forwarded

વાહ બંસરી 🙌

- મીનાક્ષીબેન ચંદારાણા. 2:01 PM

Archita Pandey
સરસ વાર્તાની

Mayurika Leuva

સુંદર કવિતાનો સુંદર આસ્વાદ..

Forwarded

કલમ ની સંગાથે નવી કેડી કંડારો... વાચકરૂપી
પથિકોનો વિસામો બનો... શ્રેષ્ઠ આપતા રહો તેવી
શુભકામના 🌸🌸

- Harita.

2:01 PM

હું આપની પંખ-e magazine regular વાંચુ છું અને એ મને
ખૂબ જ સારી લાગે છે અને અત્યાર ની generation માટે માતૃ
ભાષા- પ્રેમ યથાવત રાખે તેવું સુંદર- રસ પ્રદ લખાણ અને સંગ્રહ
છે.

તો આ બધું અમને એક ઓનલાઇન સ્ટેજ પર મળ્યું છે માટે
તમારા ખૂબ આભારી રહીશું.

18:24

Forwarded

Respected Sir, February-21, સંપાદકની
કલમે-Always Fantastic, જસ્ટ બે
મિનિટ-Super, વાર્તા નું આકાશ, અંતરકેડી,
શબ્દ સંપુટ , વાર્તાસેતુ (આરોહી), જૂમો ભિસ્તી
All very best. પરમાત્માને પ્રાર્થના 'પંખ' ની
પ્રગતિમાં ઉત્તરોત્તર વધારો કરે. દિપક ચિટણીસ,
મણીનગર,અમદાવાદ .

2:01 PM

Forwarded

Very nice

પંખ મેગેઝિન નો ફેબ્રુઆરી અંક વાંચ્યો.ખૂબ
જ રસ પડ્યો.જીવનને લગતી વાર્તા સરસ રીતે
કંડારેલી છે.નવોદિત લેખક ને વાંચવાની તક
મળી.ખૂબ સરસ કાર્ય

2:01 PM

ફેબ્રુઆરી-૨૦૨૧ નો અંક સારો લાગ્યો છે. સંપાદકની કલમે લેખ બહુ ગમ્યો.
અંક સરસ બન્યો છે.

11:03

Forwarded

શુભકામનાઓ.

Gopal khetani 2:01 PM

Vandana Bhatt

Rajul Bhanushali આભાર છે
મિત્ર.મારો આ પહેલો અનુભવ છે
કે મારી કવિતા નો આસ્વાદ થઈ.
સ્વાદિષ્ટ કર્યો છે.

Forwarded

Nice Magazine. 🙌🙌

Forwarded

મને અંતરથી 'પંખ' ની સાથે પ્રેમ છે અને જેના માટે
પ્રેમ હોય તેને માટે લાગણી હોય જ. 🙏🙏

Bahuj Saras ... short and sweet 😊
Enjoyed reading other stories too.
Thank you so much 6:41 pm

Forwarded

Added some more in poured pan
Added some more fragrance in flower
garden...

- Tushar joshi.

Purushottam Mevada

વાહ, ખૂબ સરસ ગીત, ગઝલ

પંખ મેગેઝિન અંકમાં બધા જ વિભાગો રસપ્રદ હોય છે. જસ્ટ બે મિનિટમાં
" રાખ " ,માઈક્રો વિશ્વમાં ' પાલવ ' , વાર્તા સેતુમાં ' આરોહી ' ખૂબ જ
ગમ્યાં.તો વળી ધૂમકેતુની ' જુમો ભીસ્તી ' વાર્તા શાબ્દાજીવનની યાદ તાજી
કરાવી.આમ પંખ મેગેઝિન દિવસે ને દિવસે ખૂબ ઊંચી ઉડાન ભરે એવી
શુભેચ્છાઓ પાઠવું છું.

સંજય પ્રજાપતિ સંતૃપ્ત,મુન્દ્રા કચ્છ

00:12

Kranti Kanate

एक अच्छी कविता का अच्छा आस्वाद,
कवयित्री और आस्वादक दोनों का
अभिनंदन।

Forwarded

વાહ વાહ બંસરી 🙌🙌🙌

- સરલા સુતરિયા.

2:01 PM

આ અંકમાં...

૧ સંપાદકની કલમે

પચાસ અંકોની સફર અને ઝેબ્રા કોસિંગ
યાજ્ઞિક વઘાસિયા

૩ જસ્ટ બે મિનિટ

સંસ્કાર
ડૉ. રંજન જોષી

૯ અંતરકેડી

આત્મજા
બંસરી જોષી

૪ CONNECTING... કવિતા

ગઝલ
ભાવેશ ભટ્ટ

૧૪ તમને મળ્યાનું યાદ

તો હું એ વનવાસને નકારું છું, તને નકારું છું.
રાજુલ ભાનુશાલી

૬ વાર્તાનું આકાશ

મોહ
હીરલ વ્યાસ

૧૮ માઈક્રો-વિશ્વ

ફોટો અને પક્ષ પલટો
કિશન એમ. દાવડા

૧૯ શબ્દ-સંપુટ

વાહ દોસ્ત વાહ : શાહબુદ્દીનની વાતો (ભાગ ૨)
ડૉ. કાર્તિક શાહ

આ અંકમાં...

૨૩ વાર્તા-સેતુ

ખતવણી

તેજલ શાહ

૨૫ REWINDING...

સોનાનાં વૃક્ષો

મણિલાલ હ. પટેલ

૩૧ મને મારો જ પ્રશ્ન

પ્રશ્ન ૧૧: મને કેમ કોઈ કામનો ઉત્સાહ
આવતો નથી?

ધર્મેન્દ્ર જોષી

૩૫ CONNECTING... કવિતા

ગઝલ

મનોજ ખંડેરિયા

૩૬ વાત જાણો એમ કે...

જી લે જરા

પાર્મી દેસાઈ

❖ અમારો સંપર્ક અહીં કરો...

WhatsApp

<https://wa.me/916355953355>

Telegram

<https://telegram.me/pankhmagazine>

Gmail

pankhmagazine@gmail.com

❖ અમને Follow અહીં કરો...

Facebook

<https://m.facebook.com/pankhmagazine>

Instagram

<https://www.instagram.com/pankhmagazine/>

Telegram Channel

<https://t.me/pankhmagazineofficial>

Twitter

https://twitter.com/pankh_emagazine

YouTube

<https://m.youtube.com/channel/UCakmCpwf4oF2ZICI-YPIVDg>

❖ અમારા વિશે સંપૂર્ણ માહિતી અને જૂના અંકો...

Website

<https://pankhmagazine.com/>

યાજ્ઞિક વધાસિયા

જો ચાલવા ચાહીશ તો રસ્તો થઈ જશે,
પગલાં જો હું ભરીશ તો નડતર હટી જશે.
નિષ્ફળ જશે આ રણ, મને તરસાવવામાં પણ,
રેતીની પ્યાસ આખરે મૃગજળને પી જશે.

-જવાહર બક્ષી

આજે અમે ખુશ છીએ. ખુશ હોવાનું કારણ એ નથી કે, આજે 'INTERNATIONAL HAPPINESS DAY' છે. પણ આજે 'પંખ'ના આ સાથે પચાસ અંક સમાપ્ત થાય છે. એ પણ એક સંયોગની જ વાત છે. લગભગ પાંચેક વર્ષ પહેલા આ સફરની શરૂઆત કરેલી, ત્યારે સ્વપ્નેય વિચાર્યું ન્હોતું કે આટલાટલા વાચકમિત્રો અને લેખક-કવિમિત્રો અમારી સાથે જોડાશે. વચ્ચે અસ્તવ્યસ્તતા અને વ્યસ્તતા જેવા અમુક કારણોસર 'પંખ'ની ગતિ ધીમી પડી અને 'પંખ'ને એક વર્ષ જેટલો બ્રેક પણ લેવો પડ્યો. પણ પછી બમણાં જોર અને આત્મવિશ્વાસથી ફરી વધુ તીવ્રતાથી 'પંખ'નું કામ શરૂ થઈ ગયું, એ વાતના પણ ઘણાં મિત્રો સાક્ષી રહ્યા છે.

કવરપેજમાં જોઈ શકો છો, કે રાત્રીનો સમય છે, રસ્તો ખાલી છે. એવે વખતે

પચાસ અંકોની સફર અને ઝેબ્રા ક્રોસિંગ

રસ્તો તો ગમે ત્યાંથી ઓળંગી શકાય. પણ ઝેબ્રા-ક્રોસિંગ પરથી એક યુવાન પસાર થઈ રહ્યો છે. પણ જ્યારે બધા નિયમોનું પાલન થયું હોય, ત્યારે અકસ્માત થવાની શક્યતાઓ ઘટી જાય છે. બસ આ જ મંત્રનો ઉપયોગ અમે પણ 'પંખ'માં કર્યો છે. પહેલેથી આજ સુધી અમારા ઉદ્દેશમાં અમે ભટક્યા નથી. કોઈ કામ, જે રીતે થવું જોઈએ, એ રીતે જ કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. હું માનું છું કે, બિનવ્યવસાયિક ધોરણે કોઈ પણ કામ કરવું, એ અઘરું કામ તો છે જ! કેમ કે, એમાં દેખીતો ફાયદો હોતો નથી. એટલે એમાં કામ કરનાર અને કરાવનાર બન્નેનું 'મોટીવેશન' લેવલ હાઈ હોવું જરૂરી છે. એમાંય ગુજરાતી સાહિત્ય સાથે સંકળાયેલું કામ, ને એમાંય પાછું સતત ગુણવત્તાસભર કામ કરવાનો પ્રયત્ન કરવો, એ ચેલેન્જનું કામ તો છે જ! પણ બિનવ્યવસાયિક હોય કે વ્યવસાયિક - પણ આ કામ એક મેગેઝીનનું છે. બની શકે કે, એમાં અમારી ઓછી સમજશક્તિ, આવડત અને અનુભવને લીધે ક્યાંક ક્યાંક પણ

રહી ગઈ હોય.એ કયાશને પણ અમે આ ઝેબ્રા કોસિંગ પરથી રસ્તો ઓળંગવાની જેમ ધ્યાન દઈને ઓળંગી પણ છે. અમારી સ્પર્ધા કોઈ બીજા પ્લેટફોર્મ સાથે નહીં, પણ ખુદ સાથે જ છે. ‘પંખ’ની ઉત્ક્રાંતિ કેટલી અને કેવી થઈ, એ જાણવું હોય તો તમારે અમારા પ્રથમ પાંચ અંકો અને છેલ્લા પાંચ અંકો ખોલીને વાંચવા પડે.

આ મુકામ પર પહોંચવા સુધીમાં ઘણી તકલીફોનો સામનો કરવો પડ્યો છે. પણ ફેમીલી મેમ્બર જેવા લેખકો અને કવિમિત્રોએ હંમેશા અમારી ટીમ અને ‘પંખ’ સાથે ઉખાભર્યો વર્તાવ કર્યો છે. હું માનું છું કે કોઈ મેગેઝીન પ્રીમીયમ એના લેખકોના સેલીબ્રીટી-સ્કેલ, એની અંદરની મોટી જાહેરાતો કે એમાં વપરાયેલા કાગળની ગુણવત્તા પરથી નહીં, પણ એની અંદરના લખાણની ગુણવત્તા પરથી અંકાવી જોઈએ. ને એ વાત અહીં સુધી પહોંચતા સુધીમાં સાબિત થઈ ચુકી છે. ‘પંખ’ MASS અને CLASS – બન્નેને એકસાથે પસંદ આવ્યું છે.

કોઈ મને પૂછે કે, તમારા મેગેઝીનના વાંચકો કેટલા? મારી પાસે એનો કોઈ જવાબ નથી. આજના સોશિયલ મીડિયા અને સસ્તા ઈન્ટરનેટના સમયમાં લોકોની કંઈક સારું ફોરવર્ડ કરવાની અને વાંચવાની તસ્દી લેવાની દાનતને ‘પંખ’ના વાચકોની સંખ્યા સાથે સીધો સંબંધ છે. ને આમ પણ, તમને ખબર જ છે કે, એકવાર કોઈ વસ્તુ સોશિયલ મીડિયામાં દાખલ થાય, પછી એ

ક્યાં જશે ને કેટલા લોકો સુધી જશે, એનો અંદાજ લગાવવો પણ મુશ્કેલ છે. અમને ગમશે, જો તમે કોઈ અફવા, અર્થહીન મેસેજો અને રેન્ડમ ફોટો કે વીડિઓ મોકલવાને બદલે ‘પંખ’ના અંક આગળ ફોરવર્ડ કરશો. કોઈ વસ્તુ ‘ફી’ મળે, એની એટલી વેલ્યુ નથી હોતી. પણ અમને અને અમારા લેખકો માટે આ ‘ફી’ નથી. કેમ કે, અમારા બધાની શક્તિ અને સમયનું આમાં રોકાણ થયું છે. પણ દર મહિને અંક વાંચીને પ્રતિભાવ આપવા માટે જેટલા મેસેજ આવે છે, એના પરથી કહી શકાય કે, ખાસ્સો મોટો વાચકવર્ગ હવે ‘પંખ’ સાથે જોડાઈ ગયો છે અને વધુને વધુ લોકો જોડાઈ રહ્યા છે.

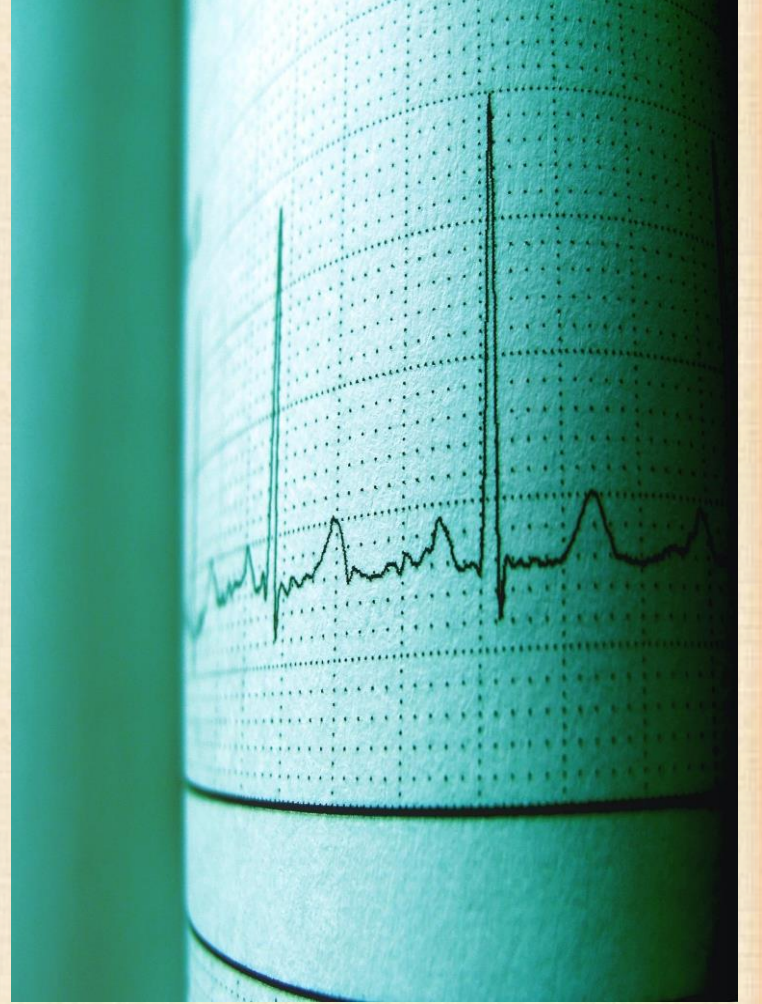
આ અંકમાં ‘Rewinding...’ કોલમમાં પ્રસિદ્ધ સાહિત્યકાર ‘મણિલાલ હ. પટેલ’ દ્વારા લિખિત નિબંધ ‘સોનાનાં વૃક્ષો લીધેલ છે, જે તમે કદાચ વાંચ્યો પણ હશે. આપને આ અંક કેવો લાગ્યો, એ આપ અમને અમારા વ્હોટ્સએપ, ટેલિગ્રામ, ફેસબુક, મેઇલ અથવા ઈન્સ્ટાગ્રામમાં જરૂર જણાવો. ‘પંખ’ના રેગ્યુલર વાચકો અમારા માટે ‘રેગ્યુલર’ નહિ, પણ ‘સ્પેશિયલ’ છે. આથી ‘પંખ’ને આગળ લઈ જવા માટે આપ પાસે કોઈ સૂચનો હોય તો પણ જરૂર આપજો. આપ પણ ‘પંખ’માં સ્વૈચ્છિક રીતે જોડાઈ શકો છો અને વિવિધ પ્રવૃત્તિઓમાં અમને મદદ કરી શકો છો. અડધી સદી નિમિત્તે તમારી શુભેચ્છાઓ માટે આતુર...

સંસ્કાર

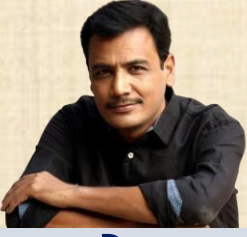
ડૉ. રંજન જોષી

તન્વીના સાસુ રમીલાબેન થોડાં જૂનવાણી સ્વભાવના. અવારનવાર બાજુવાળા હંસાબાની પુત્રવધૂ રાજલ સાથે સરખામણી કરતાં તેઓ તન્વીને સંભળાવે, “જોયું? રાજલ વહુ કેટલી સંસ્કારી છે! કાયમ સાડી પહેરેલી હોય ને માથેથી તો પાલવ હટે જ નહીં. એકલીએ તો આજ સુધી ઘરની બહાર પગ નથી મૂક્યો.” કાયમ હંસાબા પોરસાય ને તન્વી એક્ટિવાને સેલ્ફ મારી બેંક તરફ રવાના થઈ જાય.

એક દિવસ રમીલાબેનને હાઈએટેક આવ્યો. ડોક્ટરે બાયપાસ સર્જરી કરાવવાનું કહ્યું. ચારેક લાખનો ખર્ચ હતો. ઘરની સ્થિતિ સમજતાં રમીલાબેન આ ખર્ચ કેવી રીતે થશે તેની ચિંતા કરવા લાગ્યા. ખબર કાઢવા આવેલા બાજુવાળા હંસાબા વાતવાતમાં રડી પડ્યા. રમીલાબેને પૂછતાં જાણવા મળ્યું કે રાજલ વહુ ઘરમાંથી રૂપિયા, દાગીના બધું લઈ જઈ રિસામણે બેઠી છે અને છૂટાછેડાની નોટિસમાં બીજાં પચીસ લાખની માંગણી કરી છે. બંનેની

વાત ચાલુ હતી ત્યાં જ તન્વીએ આવી રમીલાબેનના હાથમાં કવર મૂકતા કહ્યું, “મમ્મીજી, આમાં પાંચ લાખ છે, તમારી સર્જરી માટે. હું બેકેથી મારા પીએફના પૈસા ઉપાડતી આવી. હવે સર્જરી માટે ડોક્ટરની એપોઇન્ટમેન્ટ લઈ લેજો.” હંસાબા અને રમીલાબેન સંસ્કારની સાચી વ્યાખ્યા સમજવા મથી રહ્યા.

ભાવેશ ભદ્ર

Connecting... કવિતા

ગઝલ

ઝલક આપી તમે ગાયબ થયા, તો સરભરાનું શું?
ફકત મુખડું નહીં ચાલે, પછીના અંતરાનું શું?

અડયો પગ કોઈને જો ભૂલથી, માફી તરત માંગી
થયો ના પ્રશ્ન કોઈને કદી કે 'આ ધરાનું શું?'

જે અંગત હોય છે એના, બને છે આત્મનિર્ભર એ
સદાયે આપણે તો પૂછવાનું, કે 'આશરાનું શું?'

બનીને ઠેસ એ આવેશને ક્યારેક રોકે છે
ઉતાડું ઋણ, વડીલો જેમ રહેતા ઉંબરાનું શું?

રઝળપાટોથી થાકી હૂંફ લીધી ત્યાંજ તેં કચડયો!
પગરખામાં છુપાયેલા બિચારા કાંકરાનું શું?

તમારી આસ્થા ખંડિત નથી, કેવી રીતે માનું
કર્્યા છે જિંદગીભર જે, બધા એ ખરખરાનું શું?

ભાવેશ ભટ્ટ

Connecting... કવિતા

ગઝલ

એક પલકારે પ્રગટતું પારણું
કોઈ ખોળામાં જનમતું પારણું

સ્હેજ જો ઝોકે ચડે ઝૂલાવનાર
ધર્મ સમજી ના અટકતું પારણું

થાય ઢીલી ગાંઠ ખોયાની કદી
જોયું છે ત્યારે લરજતું પારણું

એની મમતા જાગતા, ઝૂમી ઉઠે
ઝૂલવા સાથે સરકતું પારણું

જાગવું મોડે સુધી સમજે ફરજ
એમ હાલરડાં ચગળતું પારણું

લાગતી વાત્સલ્યની એવી અસર
ખાલી થઈને પણ ધબકતું પારણું

હીરલ વ્યાસ

“સંધ્યાકાળે આવી જજો. તમારું કામ થઈ જશે.” સવારે ગુરુજીએ આટલું કહીને ફોન મૂકી દીધો હતો. બસ ત્યારથી ગભરામણ થતી હતી. અનાયાસે ઊપર જોઈને હાથ જોડાઈ જતા હતાં. હવે જે પ્રશ્નનો જવાબ છેલ્લા દસ વર્ષથી શોધતો હતો તે મળી જશે એવી આશા બંધાઈ હતી.

“હવે સારા સમાચાર ક્યારે આપો છો?” લગ્નને દોઢ વર્ષ માંડ થયેલું ને ઘરનાએ પુછવાનું શરૂ કરી દીધેલું. ત્યારે પ્રશ્ન ગમતો. ધીમે-ધીમે સમય પણ વધવા લાગ્યો ને પ્રશ્નો પણ. આ પ્રશ્નનો જવાબ એને પોતાને મળતો નહોતો. દસ વર્ષમાં પાંચ ડોક્ટર બદલ્યા. પત્નીના પાંચસો રિપોર્ટ કરાવી લીધા હતાં. બધા રિપોર્ટ નોર્મલ હતાં. પણ પરિણામ શૂન્ય! ઘરનાં બધા પણ જાત-જાતની બાધા આખડીઓ રાખતાં. પતિપત્ની બન્ને પણ માનસિક તાણમાં જીવતાં હતાં. સૌથી વધારે તો એ તકલીફ હતી કે નાનાભાઈના લગ્ન થયાં

વાર્તાનું આકાશ

મોહ

ને વર્ષમાં તો બાળક ઘરમાં કિલકારી કરવા લાગેલું. ત્યારે જાણેઅજાણ્યે એ હાંસિયામાં ધકેલાઈ ગયેલો. હવે એ બાળક માટે સાવ જીવ પર આવી ગયેલો.

“શું કરું કંઈ સમજાતું નથી.” એક જૂના મિત્ર આગળ પોતાની વાત મૂકી હતી.

“એક રસ્તો છે. પણ તું એમાં માનીશ કે નહિ મને ખબર નથી.”

“તું બસ રસ્તો બતાવ. પછી હું ફેડી લઈશ.”

“હું એક ગુરુજીને ઓળખુ છું. એક વાર તું એમને મળવા આવ. એ કંઈક રસ્તો કરશે.”

“તું કહે ત્યારે આવુ મળવા.”

“બસ તો આજે સાંજે જ જઈ આવીએ. હું

સાંજે તને લેવા આવી જઈશ.”

શહેરથી દૂર આવેલા એક ગામમાં ગુરુજીનું ઘર હતું. આમ તો ઘર જેવું જ ઘર અને સાવ સામાન્ય માણસ જેવા ગુરુજી. સફેદ દાઢી, મોટી આંખો અને કસાયેલું શરીર. ગુરુની આંખોમાં દેખાવી જોઈએ એવી કરુણાનો સાવ અભાવ હતો. પણ એને લાગ્યું કે કદાચ બાહ્ય દેખાવ પરથી એમ આંકી લેવું ખોટું હોઈ શકે.

“આવો.” ઘરના ભોંયરા તરફ આગળ વધતાં પહાડી સ્વરે ગુરુજી કહ્યું.

ઘરનું ભોંયરું એમનું સાધના સ્થળ હતું. ઓરડાની વચ્ચે એક હવનકુંડ હતો અને આસપાસ હવનસામગ્રી. આખા ઓરડામાંથી એક વિચિત્ર પ્રકારની ગંધ આવતી હતી. દિવાલ પાસે માતાજીનો મોટો ફોટો લગાવેલો હતો. માતાજી સામે હાથ જોડી ગુરુજી આસન પર ગોઠવાયા. આંખો બંધ કરી જાણે કોયડાનો ઊકેલ શોધતાં હોય એમ આંગળીના વેઠા ગણવા લાગ્યા.

“દસ દિવસ. બસ પછી તારું કામ થઈ જશે. મારે થોડી વિધિ કરવી પડશે. વિધિ માટેના સામાનની વ્યવસ્થા હું કરી દઈશ. તારે મને પાંચ લાખ રૂપિયા આપવા પડશે.” ગંભીર મુખમુદ્રા સાથે જવાબ આપ્યો.

આજે ભોંયરાનું વાતાવરણ સાવ જુદું હતું. હવનની સુંગંધ આવી રહી હતી. મોટેથી મંત્ર જાપ ચાલી રહ્યાં હતાં. હવનકુંડની બાજુમાં એક લાલ કપડું પાથર્યું હતું. તેની પર ફૂલ અને કંકુ ચોખા ચડાવેલા હતાં. ગુરુજીએ આંખના ઇશારે આસન પર બેસવા કહ્યું ને એ ગોઠવાયો. ખૂણામાં એક માણસ ગુરુજીના ઇશારાને સમજીને હવન માટે જરૂરી કામ કરતો હતો.

“ફટ.. સ્વા....હા...” હવનકુંડમાં મોટો ભડકો થયો.

ખૂણામાં ઊભેલા માણસે બાજુમાં પડેલા કોથળાનું મોઢું ખોલ્યું. ધૂમાડાને લીધે ખાસ કંઈ દેખાયું નહિ. પણ કોથળામાંથી કોઈ વસ્તુ લઈ કંકુચોખા ચડાવેલાં લાલ કપડાં પર મૂકવામાં આવી.

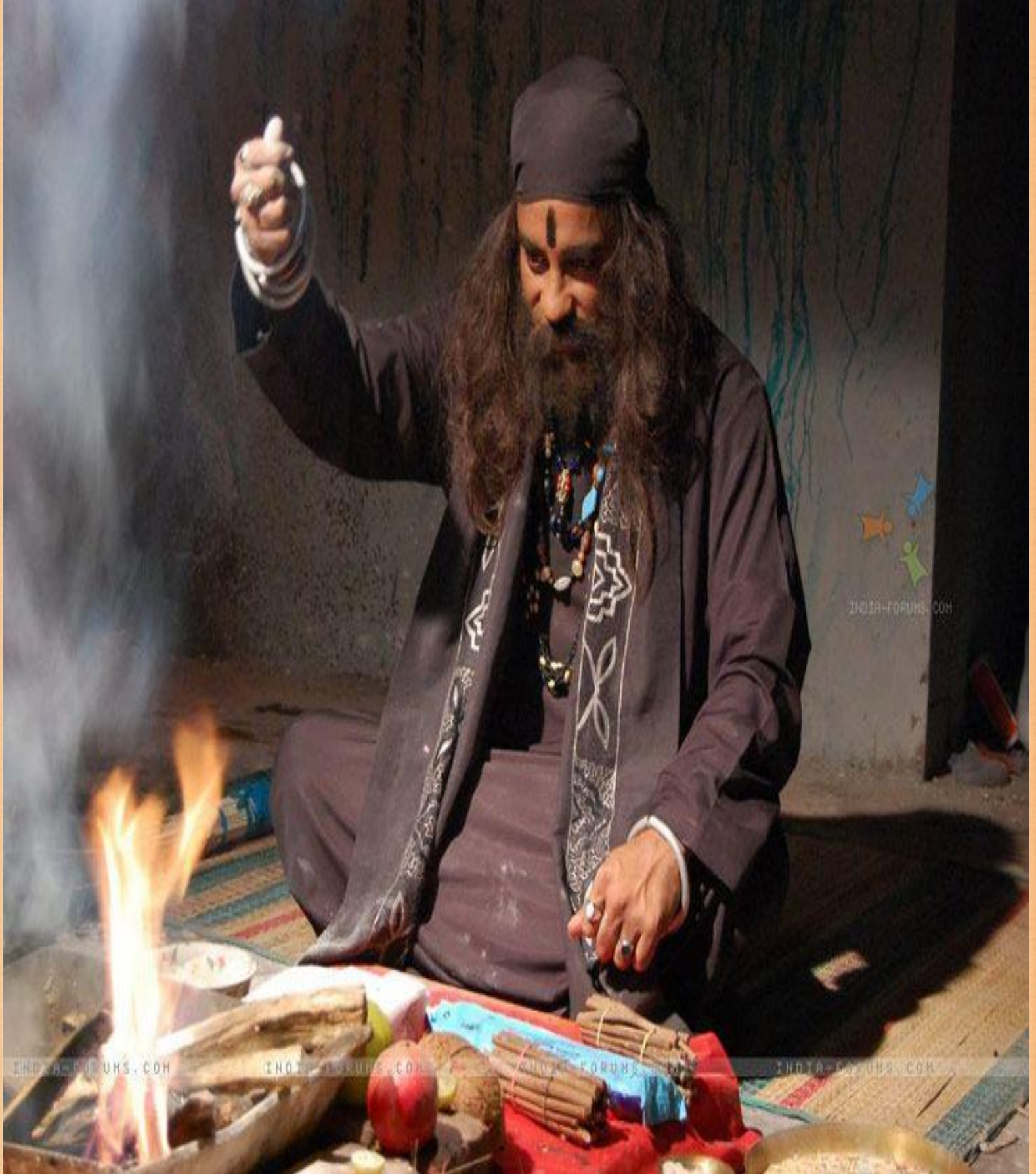
“ઊભા થાઓ. અહીં આવો. આ તલવાર પકડો.” કંકુના ચાંદલા કરેલી તલવાર હાથમાં પકડાવતાં ગુરુજી બોલ્યા.

લાલ કપડાં પર એક બેભાન બાળક સૂતું હતું.

“માતાજીનું નામ લઈ તલવારનો ઘા કરો.” ધૂમાડો ઘટ્યો અને બાળકનો ચહેરો સ્પષ્ટ

થયો. હવામાં ઊંચકાયેલી તલવાર પડી
ગઈ.

“નાનકા.. નાનકા..” બોલતો એ
બાળક લઈ ઘર તરફ દોડ્યો.

બંસરી જોષી

આમ તો આત્માજાને રોજ મમ્મીના હાથની ચા અને બ્રેડબટરનો તૈયાર નાસ્તો મળી જતો. પણ આજે ઉઠવામાં મોડું થઈ ગયું હતું, એટલે સફાળી બેઠા થઈ, ફટાફટ ફેશ થઈ કોલેજ જવા ઉપડી ગઈ. આજે એનો 'હ્યુમન રાઇટ્સ' પર ઈમ્પોર્ટન્ટ લેક્ચર હતો. સ્કૂટીની કિક મારી એ કોલેજ જવા રવાના થઈ. મણીનગર ચાર રસ્તા પર કોસિંગ આવતા એણે સ્કૂટીને બ્રેક મારી. આમ તો આત્મજાનો આ રોજનો ફિક્સ રસ્તો હતો. આત્મજા હંમેશ મુજબ કોસિંગ પાસેથી પસાર થતી પણ આજે અચાનક ચાની સોડમથી એ ઊભી રહી ગઈ. એણે પાછળ નજર દોડાવી. આખરે આટલી સરસ ચાની સોડમ આવી ક્યાંથી રહી છે? એણે પાછળ વળીને જોયું તો એક નાની એવી ચાની ટપરી પર એક મહિલા ચા બનાવી રહી હતી અને આસપાસમાં ચાની ચુસ્કી લેતા લોકો પણ નજરે આવી રહ્યા હતા. નોર્મલી એણે હંમેશા એક પુરુષ અથવા તો છોકરાને ચાની ટપરી ચલાવતા જોયેલાં અને ઉપરથી ચાની

અંતરકેડી

આત્મજા

સોડમ એટલી સરસ હતી કે પોતાને રોકી ન શકી અને સ્કૂટી ટપરી તરફ વાળી.

વ્યવસ્થિત પરિધાનમાં મહિલાને ચાની ટપરી ચલાવતી જોઈને એના મગજમાં એક સાથે ઘણા બધા પ્રશ્નો રમવા લાગ્યા. “એક મહિલા અને એ પણ ચાની ટપરી ચલાવે છે? દેખાવે આટલા વ્યવસ્થિત બેનને ચાની ટપરી કેમ ચલાવવી પડી હશે?” ઉકળતી ચાને જોઈને એનો ઉમળકો પણ ચા માટે ઉભરાઈ રહ્યો હતો. ચાની ચૂસકી લેવા આત્મજાએ એ મહિલાને બહુ જ સભ્યતાથી પૂછ્યું, “આંટી એક કટિંગ ચા મળશે? આપનું નામ શું છે?”

મહિલા બોલી “હા. મારું નામ સાવિત્રી છે.”

“અચ્છા..” આત્મજાએ ઉત્તર વાળ્યો.

ફરી મહિલાએ પૂછ્યું, “સાથે પારલેજી લેશો?”

“ના, ના. બસ માત્ર ચા જ.”

આત્મજાના સવાલો અંદર ઘેરા બની રહ્યા હતા. કેમ જાણે સાવિત્રીબેન તરફ કડુણા ઉદભવી રહી હતી. એણે આખરે પૂછી લીધું, “સાવિત્રીબેન, આપ એક મહિલા થઈને ચાની ટપરી ચલાવો છો. શું કોઈ ખાસ કારણ છે?”

સાવિત્રીબેન બોલ્યા, “ના બેટા. આ તો સંજોગો...” એમ કહી અટકી ગયા.

આત્મજાએ ફરી પૂછ્યું, “કેવા સંજોગો? શું હું જાણી શકું? જો આપ કમ્ફર્ટેબલ હો તો મને કહો.”

સાવિત્રીબેન બોલ્યા, “બેટા મારા પતિ સૌરીનને આંતરડાનું કેન્સર છે.” આત્મજાથી નિ:સાસો નંખાઈ ગયો. સાવિત્રીબેને આગળ વાત ધપાવી. સૌરીનને પાંચ વર્ષ પહેલાં ગળાનું કેન્સર થયું હતું. છેલ્લા પાંચ વર્ષથી એમની કેન્સરની સારવાર શરૂ છે. પહેલા કેન્સર વખતે અમારી સ્થિતિ થોડી ઓછી ખરાબ હતી. કમાનાર અને ઘરના ધણી એક જ મારા પતિ હતા. પણ કેન્સર થવાના કારણે એમની ખાનગી નોકરી છૂટી ગઈ. કેન્સરની સારવાર માટે એમને હોસ્પિટલમાં દાખલ કર્યા. જેવું એમને

કેન્સર થયું એટલે અમારો આવકનો સ્ત્રોત બંધ થઈ ગયો. અને જાણે સપડાક કરતું દારિદ્ર આવી ગયું. શરૂઆતમાં તો જે કંઈ આવકના પૈસા ભેગા કરેલા હતા એમાંથી સારવાર થઈ. પણ નોકરી છૂટવાને કારણે આર્થિક પાટમાલી આવવા લાગી. મેં મારા બધા દાગીના પણ ધીરે ધીરે કરીને વેચી દીધા. ચાલીસ હજાર જેવું કિમોથેરાપી ફેઠળ ખર્ચાય. વીસ હજાર જેવો દવાખાનાનો અને અન્ય ખર્ચ થાય. અને મારી એક દીકરી પણ છે, જે અભ્યાસ કરે છે. એટલે એના અભ્યાસનો પણ અન્ય ખર્ચ થાય.

જોકે સૌરીને બીમારી સાથે બાથ ભીડી. ગળાના કેન્સરમાં થોડી રાહત જણાતા એણે ફરી કમાણી કરવા અંપલાવ્યું. અમે વિચાર્યું એવો ધંધો શરૂ કરીયે જેનાથી રોજ આવક થાય અને ખર્ચને પહોંચી શકાય. આખરે એમણે એક ચાની ટપરી શરૂ કરી. ચાની આ ટપરીથી થોડી મદદ થઈ. પણ...” આમ કહેતા સાવિત્રીબેન ઊંડો નિશ્વાસ નાંખી ગયા.

ચાને ઊકાળતા ઊકાળતા સાવિત્રીબેનના ચહેરા પરના પ્રસ્વેદબિંદુઓ ને આત્મજા જોઈ રહી આત્મજાએ પૂછ્યું, “પણ શું..?”

સાવિત્રીબેન બોલ્યા, “ઈશ્વરની કસોટી અહીંથી પૂરી નહોતી થવાની કે બીજી પરીક્ષા આવી ચડી. સૌરીનના કેન્સરે ફરી ઉથલો માર્યો અને હવે આંતરડા સુધી પહોંચી ગયું છે. સાથે સાથે મારી દીકરીનો અભ્યાસ શરૂ છે એક તરફ આંતરડાના કેન્સરની સારવાર માટે નાણાં એકઠા કરવાની મથામણ અને બીજી તરફ દીકરીને ભણાવવાની ધગશ. મારા માતા-પિતાએ નાનપણથી જ શીખવ્યું છે કે જીવવું તો આત્મસન્માનથી જીવવું. જ્યાં સુધી હાથપગ સાબૂત હોય કોઈના ઓશિયાળા ના થવું. કાંડાની મેહનત પર ભરોસો રાખવો અને એટલે હું કોઈની પાસે પણ હાથ લાંબો નથી કરી શકતી. આવનાર વિકટ પરિસ્થિતિ સામે બાથ ભીડી લેવાનો મેં નિર્ણય કરી લીધો છે. દીકરીને કહી રાખ્યું છે કે, ઘર પણ તારે સંભાળવાનું અને પિતાના ભોજનની વ્યવસ્થા પણ તારે જ કરવાની. તારા અભ્યાસને ટકાવવા માટે અને સૌરીનને બીમારીમાંથી ઉભા કરવા માટે મારે જ હવે ટપરી પર બેસવું પડશે. અને હવેથી સૌરીનના બે હાથ મારે જ બની જવું છે.

આજ સુધી સૌરીને આપણો નિર્વાહ કર્યો છે હવે આપણો વારો. મારી દીકરી પણ હાલ એના પિતાની સેવામાં ખડેપગે છે.”

આત્મજાના આંખોના ખૂણા ભીના થઈ ગયા, પણ સાવિત્રીબેન બિલકુલ કામ રોક્યા વગર વાતો કરતા રહ્યા. અચાનક સાવિત્રીબેને પૂછ્યું; “તારું નામ શું છે બેટા?”

“આત્મજા.”

“એટલે?”

“એટલે.. સ્વયંમાથી ઉત્પન્ન થયેલી.”

“ખૂબ સરસ નામ રાખ્યું છે તારા માતાપિતાએ તારું.”

સાવિત્રીબેન બોલ્યા; “જો આત્મજા દારિદ્ર મનની અવસ્થા છે. દારિદ્ર આગળ મનોબળને હારવા ન દેવાય. ઈશ્વરે કાંડા એટલે જ આપ્યા છે કે જરૂર પડે પરિસ્થિતિ સાથે બે-બે હાથ થઈ જવું પડે તો થઈ જવાનું. પણ હા સાબૂત બે હાથને માંગવા માટે તો નહીં જ આગળ કરવાના.” આત્મજા સાવિત્રીબેનની ખુમારી જોઈને ગદગદિત થઈ રહી હતી.

આત્મજાએ પૂછ્યું, “સરકાર પાસે તો માંગી શકાય.”

“હા પણ સમય માંગી લે. સરકારી યોજનાઓનો લાભ બહુ મોડો મળે. અને માર્ચ-૨૦૨૧ | www.pankhmagazine.com - (૧૧)

સમય જ તો નથી મારી પાસે. એની રાહ રહેવા કરતા પછી મેં મારા કાંડાનું જોર જ માપવાનું શરૂ કરી દીધું. હવે આગળ હરિઈચ્છા.” એમ કહેતા તેમના કપાળની રેખાઓ તંગ થઈ ગઈ.

“શું થયું સાવિત્રીબેન? કેમ ચિંતામાં પડી ગયા.” આત્મજા એકી શ્વાસે ફટાફટ પૂછી બેઠી.

સાવિત્રીબેન બોલ્યા, “ઈશ્વરને જાણે એક જ જન્મમાં મારી બધી પરીક્ષાઓ લઈ લેવી હોય એવું લાગે છે. જો ને આ ટ્રાફિક-પોલીસવાળા મારી ચાની ટપરીને હટાવવાની વાતો કરે છે અને જો એમ થશે તો મારું ગુજરાન કેમ ચાલશે? મારે કોઈનીય પણ સહાય નથી જોઈતી. બસ મને અહીંયા ઉભા રહેવાની જગ્યા આપી દે તો હું મારું ગુજરાન ચલાવી શકું. અને જો એમ થઈ જાય તો ઈશ્વર જેવો કોઈ બીજો મોટો દયાળુ નથી.” એમ કહીને સાવિત્રી બહેનની આંખો ભીની થઈ ગઈ.” આત્મજાએ બનેલી ચાની પ્યાલી પડતી મૂકી અને સીધા પોલીસ સ્ટેશન તરફ રવાના થઈ ગઈ. પોલીસ સ્ટેશનમાં જઈ એણે વિગતે બધી વાત સમજાવી અને પોલીસવાળાને આજીજી કરી કે મહિલા ખૂબ જ ખુમારી વાળી છે. જો આપણે થોડી માનવતા દાખવીને મદદ કરી શકીએ, તો એનું ગુજરાન ચાલી શકે એમ છે અને

પોલીસવાળાએ આત્મજાની વાત કાને ધરી. એમણે ચાની ટપરી નહીં હટાવવા માટે ટ્રાફિક-પોલીસમેનને ફોન દ્વારા જાણ કરી.

આત્મજા દોડતી દોડતી આવી અને સાવિત્રીબેન ને કહ્યું કે, “તમારી આ ચાની ટપરી હવે સુરક્ષિત છે. એને કશું જ નથી થવાનું. તમારી ટપરી શરૂ રાખવાના ઓર્ડર પોલીસ સ્ટેશનમાંથી ટ્રાફિક પોલીસને મળી ગયા છે એટલે તમે હવે અહીં તમારી આ ની ટપરી ચલાવો.”

સાવિત્રીબેનનો ચૂલો ફરી શરૂ થઈ ગયો. સાવિત્રીબેનની ચિંતાની રેખાઓ હટતી જોઈને આત્મજાને અનોખો સંતોષ થયો. સાવિત્રીબેને આત્મજાનો ખૂબ આભાર માન્યો.

આત્મજાએ કહ્યું, “મારો આભાર શેનો? આભાર તમારો મારે માનવાનો હોય, સાવિત્રીબેન. તમે મને શીખવ્યું કે સાવિત્રી સતયુગમાં જ નહોતી. વર્તમાનમાં પણ જીવે છે. હસતી, રડતી, બાથ ભીડતી,

કેન્સરગ્રસ્ત પતિને મોતના મુખમાંથી પાછી ખેંચી લાવવા કટીબદ્ધ અને પૂરું જોર લગાડી પોતાની અંતરની શક્તિથી નવી કેડી કંડારીતી સાવિત્રી. હું તમને નવું નામ આપવા માંગું છું - 'આધુનિક સાવિત્રી', 'કળાયુગની સાવિત્રી'. આત્મજાએ ચાની પ્યાલીના પૈસા ચૂકવ્યા અને સ્ફૂટી લઈને ઘર તરફ જવા માટે નીકળી ગઈ. આમ તો આજે એણે ઈમ્પોર્ટન્ટ લેક્ચર મિસ કર્યો હતો, પણ બહુ મોટો લેક્ચર શીખ્યો હતો.

બીજે દિવસે પણ આત્મજા રોજની

મુજબ કોલેજ જવા માટે નીકળી અને કોસિંગ આવતા ફરી એ જ ચાની સોડમથી એની નજર ટપરી પર ગઈ. એ ટપરી તરફ વળી. સાવિત્રીબેને સ્મિત સાથે અભિવાદન કર્યું. ચાની ચુસ્કી લેતા લેતા અચાનક જ આત્મજાની નજર ટપરી પર લાગેલા નવા બોર્ડ પર પડી તો ત્યાં લખ્યું હતું: 'આત્મજા'.

(નોંધ: અહીં 'આત્મજા' એક કાલ્પનિક અને 'સાવિત્રીબેન' વાસ્તવિક પાત્ર છે.)

રાજુલ ભાનુશાલી

મેં જ્યારે જ્યારે પ્રયત્ન કર્યો સીતા બનવાનો
તુંયે રામ બનવાનું ચૂક્યો નથી
મારી અગ્નિપરીક્ષા લઈને.

~ પ્રતિમા પંડ્યા

તું કોઈક મૂંગી ફિલ્મની જેમ મારા જીવનનો ભાગ છે. ક્યારેક-ક્યારેક ટાઇટલ આવી જાય છે બાકી એના સિવાય બધી ઘટનાઓ કઈ સપાટી પર ઘટે છે એની ખબર જ નથી પડતી. તારા અવાજના પડઘાં સંભળાયા કરે છે. હું એમને પૂછું છું કે તું આજકાલ મને કયા નામથી બોલાવે છે? બોલાવે છે કે નહીં? એક સાંજે મેં એને આપણી રામકહાણી સંભળાવી હતી. હું તો પછી પાછી ચાલી આવી પરંતુ એ કહાણીના પાત્રો તારા અવાજની પાસે જ રહી ગયાં હતાં. તેઓ તને મારા હાલહવાલ નથી પૂછતાં? કે પછી તેં એમને પણ કોઈ વૈકલ્પિક દુનિયામાં ધકેલી દીધાં છે? તું

તમને મળ્યાનું યાદ

તો હું એ વનવાસને નકારું
છું, તને નકારું છું.

આવ્યો. મારી પાસે બેઠો. તારી સાથે મેં કેટલી બધી વાતો કરી. આ દ્રશ્યની કલ્પના કરવાનું હજુય મને ગમે છે. એ દ્રશ્ય મનોમન મેં એટલી બધી વખત રિવાઈન્ડ કરીને જોયું છે કે હવે ફિલ્મ પણ ઘસાઈ ગઈ છે. પરંતુ મનનો કેમેરો એવો છે કે દરેક વખતે નવા રંગો શોધી લાવે છે. પણ તું એ રંગોમાં ક્યાં રગાયેલો છે! તું તો મારી અંદરના શ્વેતશ્યામ પડછાયાઓ વચ્ચે ક્યાંક બટકેલો પડ્યો છે.

ગઈકાલે સાંજના ડાઇનિંગ ટેબલ પર બેસીને શાક સમારી રહી હતી ત્યારે ક્ષણભર માટે એવું લાગ્યું કે જાણે બારીની બીજે પાર

તું છે. તારું હોવાપણું એવી રીતે અનુભવ્યું કે હૃદય ધબ્બ દઈને બેસી પડ્યું. આંગળી કપાઈ ગઈ. ખૂબ બધું લોહી નીકળ્યું. ડ્રેસિંગ કરાવવું પડ્યું. સખત પેઇન થયું. એ રાત્રે ઘડીક ઉંઘરેટી અને ઘડીક જાગરેટી આંખોમાં સતત પેલી ફિલ્મ ચાલતી રહી. એન્ટ્રી સીક્વન્સ માટે કલાકારોની રાહ જોવાઈ રહી છે. તારી એન્ટ્રી થઈ ચુકી છે. લોકો તારી સાથે સેલ્ફી પડાવવા પડાપડી કરી રહ્યાં છે. હું પહોંચું છું પણ કોઈનુંય ધ્યાન મારા તરફ જતું નથી. કોઈ મારી આસપાસ ટોળે વળતું નથી. બરાબર છે, સાઇડ હિરોઇન સાથે ફોટા પડાવવામાં કોને રસ પડે!

ના. મારી પાસે હવે તને કહેવા જેવી કોઈ મહત્વની વાત નથી. સમય બદલાઈ ગયો છે. 'લંચ કરી લીધું કે નહીં?', 'કેવો રહ્યો આજનો દિવસ?', 'નીકળ્યો કે નહીં?' - એવા પ્રશ્નોને હવે અવકાશ નથી. એક સમય હતો કે આ જ પ્રશ્નો મારી જીવાદોરી હતાં. હરીફરીને આ જ બેપાંચ પ્રશ્નો જ હતાં, જેમણે સંપર્કસેતુ જાળવી રાખ્યો હતો. આ જ બે પાંચ પ્રશ્નોના હકાર કે નકાર આપવાના બહાને તારી સાથે સંવાદ થતો ને એ સંવાદ મને જીવાડતો. તું મારા જીવવાનું કારણ હતો.

પણ આપણે જુદા થયા એને ચૌદ વર્ષ થઈ ગયા છે હજુય ક્યારેક તારા કાન

પાસેના વાળમાં ધીમે ધીમે પ્રસરી રહેલી સફેદીમાં હાથ ફેરવવાનું મન થઈ જાય છે. હું પાસે હોત તો તારી આંખો નીચે જે કાળા કુંડાળા વધી રહ્યા છે, એના પર રોજ રાત્રે સુતાં પહેલાં ગુલાબજળના પોતાં મુકત. ઉંમરની સાથે હોઠની આસપાસ જીવનભર અન્યોને આપેલા અને ખુદને સામા મળેલા સ્મિતની રેખાઓ પડી જતી હોય છે. તારા હોઠની આસપાસ કાળાશ પ્રસરવા લાગી છે. મારે એ જોવું છે કે તારી અને મારી હથેળીમાંની જે રેખા આપણને જોડતી હતી એ હવે આટલા વર્ષો જુદાં રહ્યાં બાદ બદલાઈ ગઈ છે કે નહીં? મને નથી સમજાતું કે મને આ બધું કરવાનું મન શા માટે થાય છે? જે પુરુષને મેં જ છોડી દીધો છે એ પુરુષને ગળે વળગીને, એનાથી જ જુદા પડવાનું દુઃખ હળવું કરવા, એના જ ખભે માથું મૂકીને હૈયાફાટ રુદન શા માટે કરવા માંગું છું! તારા ન હોવા ને મેં પૂરી સભાનતા અને સમજ સાથે સ્વીકાર્યું હતું. તે છતાં હજુય ક્યાંક તારું નામ સંભળાય છે તો હૃદય એકાદ ધબકારો ચૂકી જાય છે ને અવાજ સંભળાય તો ધબકારાં વધી જાય છે.

આપણે જેમને પ્રેમ કરીએ છીએ એટલે નહીં કે એમનાથી વધુ ઉત્તમ કોઈ વ્યક્તિ જ નહોતી. પ્રેમમાં કોઈ

આરોહણ નથી હોતું કે સૌથી ઉપરની સીડી પર જે ઊભું હશે એની સાથે જ પ્રેમ કરવો એવું નક્કી કરી શકાય અથવા એની સાથે જ સહુથી વધુ પ્રેમ કરશું કે માત્ર એની સાથે જ પ્રેમ કરશું એવું નક્કી કરી શકાય!

હા, હું કબુલ કરું છું કે તને હજુય પ્રેમ કરું છું. પણ ખુદને એથી વધુ ચાહું છું. જોકે એ પણ કબુલ કરું છું કે એક સમયે ખુદથી વધુ તને ચાહ્યો હતો. પણ તે મારાં પ્રેમને ટેકન ફોર ગ્રાન્ટેડ લીધો. હું તારા હૃદયની રાણી બનવા માંગતી હતી, પણ તું મારો સ્વામી બની બેઠો. મેં દરેક પગલે તારો સાથે દીધો. પણ મેં જ્યારે જ્યારે સીતા બનવાનો પ્રયત્ન કર્યો તુંયે રામ બનવાનું ચૂક્યો નથી, મારી અગ્નિપરીક્ષા લઈને.

અને, મારે આ અગ્નિપરીક્ષાઓ નહોતી આપવી. આ વિષયકને તોડવો હતો. કોઈકે તો પહેલ કરવી જ રહીને? મેં કરી. ચૌદ વર્ષનો કઠિન વનવાસ વેઠ્યા પછી પણ જો છેલ્લે અગ્નિપરીક્ષા જ આપવાનું લખાયું હોય તો હું એ વનવાસને નકારું છું, તને નકારું છું.

પણ હા, કબુલ કરું છું કે તને હજુય પ્રેમ કરું છું.

સાંભળ, પોતાનું ધ્યાન રાખજે. સ્નેહ.

મુંબઈના દિગ્ગજ કવયિત્રી પ્રતિમા

પંડ્યા વ્યવસાયે અધ્યાપક છે. 30 વર્ષથી તેઓ અધ્યાપનકાર્ય કરી રહ્યાં છે. વર્ષ 2012માં પુણે બોર્ડ દ્વારા તૈયાર થયેલ ધોરણ ૯માંના પાઠ્યપુસ્તકની સંપાદન સમિતિમાં તેઓ સભ્ય હતાં. વર્ષ 2013માં પુણે બોર્ડ દ્વારા તૈયાર થયેલ ધોરણ 10માંના પાઠ્યપુસ્તકના સમીક્ષક હતા. 2015/16 માં તૈયાર થયેલ ધોરણ 9મ અને ૯માંના પાઠ્યપુસ્તકના પણ સમીક્ષક તેઓ રહી ચૂક્યાં છે. તેઓ પાઠ્યપુસ્તક નિર્માણ સમિતિ, 'બાલ ભારતી' પૂનામાં કાર્યરત છે. એસ.એસ.સી બોર્ડમાં પેપર સેટર તરીકે તેમને કામગીરી બજાવી છે. આ ઉપરાંત તેઓ મુંબઈમાં માતૃભાષાના પ્રસાર અને પ્રચારમાં સક્રિય છે. જન્મભૂમિ પ્રવાસીના 'કલમ અને કિતાબ' વિભાગમાં બે વર્ષ સુધી એમણે પુસ્તકોની સમીક્ષા લખી છે. આકાશવાણી માટે 'નહીં રે વિસારું' શ્રેણી અંતર્ગત નરસિંહ મહેતાથી રાવજી પટેલ સુધીના કવિઓના જીવન અને કવન વિશે તેર એપિસોડ લખ્યા છે. 'કાયાકલ્પ' નામની મરાઠી નવલકથાનો ગુજરાતીમાં અનુવાદ કર્યો છે.

મુંબઈ તથા ગુજરાતમાં અનેક કવિ સંમેલનમાં કાવ્ય પઠન કર્યું છે અને સાથે સંચાલન પણ સંભાળ્યું છે. ૨૦૧૨માં ગીત, ગઝલ અને અછાંદસ કાવ્યોનો સંગ્રહ 'ચૈતરમાં ચોમાસું' પ્રકાશિત થયો, જેને મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય ગુજરાતી સાહિત્ય અકાદમી તરફથી પ્રથમ પુરસ્કાર પ્રાપ્ત થયો. ૨૦૧૨માં જ 'મસ્તીની પાઠશાળા' શીર્ષક હેઠળ જૂના અને નવા ૧૭૮ બાળકાવ્યોના સંગ્રહનું સંપાદન પતિ શ્રી સંજય પંડ્યા સાથે મળીને કર્યું. ૨૦૧૩માં લઘુ કાવ્યોનો સંગ્રહ 'ઝાકળનું સરનામું' પ્રકાશિત થયો. એમણે દૂરદર્શન તથા આકાશવાણીમાં ઘણા કાર્યક્રમો કર્યા છે. મુંબઈ તથા ગુજરાતના અનેક જાણીતા સામયિકોમાં અને

સંપાદનોમાં એમની રચનાઓ સમયાંતરે છપાતી રહે છે. હાલમાં તેઓ ગુજરાતી 'મિડ ડે' તથા 'કોકટેલ ઝિંદગી' માટે ફીલાન્સીંગ લેખો લખે છે.

પ્રસ્તુત કાવ્યમાં કવયિત્રીએ સદીઓ જુના શોષણ અને સંઘર્ષને વાચા આપી છે. ક્યારેક કોઈ એકાદ વિષય પર પાનાઓ ભરીને પણ લખાય તો પણ એવો ભાસ થાય કે હજુ તો કેટલું બધું કહેવાનું બાકી રહી ગયું. તો ઘણીવાર સાવ સંક્ષેપમાં એ જ વાત અત્યંત ચોટદાર રીતે કહેવાઈ જાય. આ ટચુંકડું કાવ્ય એવું જ ચોટદાર છે.

અસ્તુ.

કિશન એમ. દાવડા

૨. પક્ષ પલટો

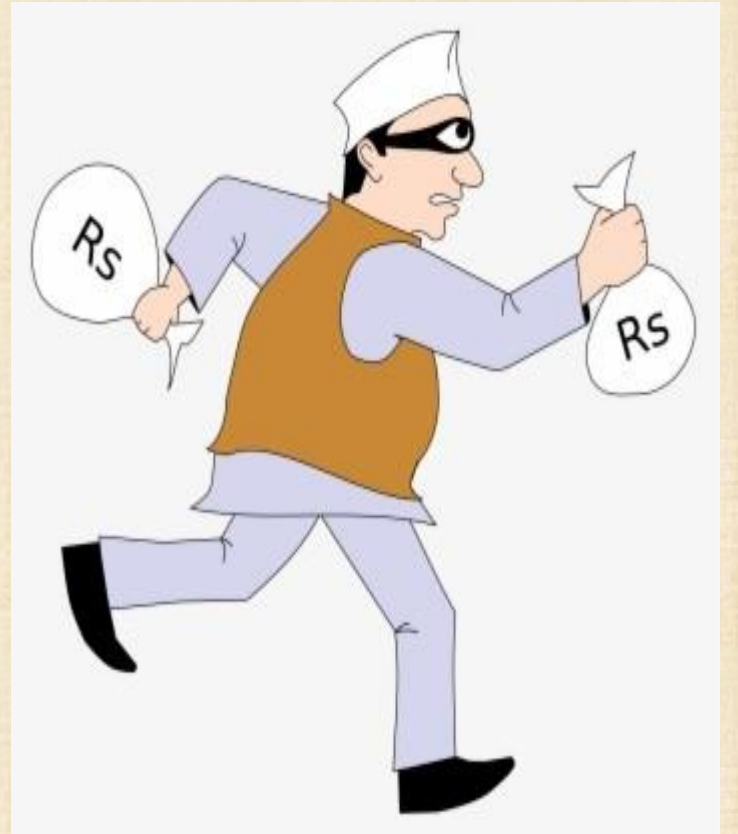
કાયમ પોતાના પક્ષ અને કર્તવ્ય પ્રત્યેની વફાદારીનું ભાષણ આપનાર નેતા ચીમનલાલે આજે અંગત લાભ માટે બીજા પક્ષમાં જોડાવા માટેનું ફોર્મ ભર્યું.

માઈક્રો-વિશ્વ

૧. ફોટો

ટપાલમાં આવેલી એક લગ્નની કંકોત્રી ખોલતા જ રમણીકલાલે પોતાના પરિવારના ફોટા સામે જોયું અને આંખો ભીની થઈ આવી.

કંકોત્રીમાં 'સહપરિવાર' લખ્યું હતું.

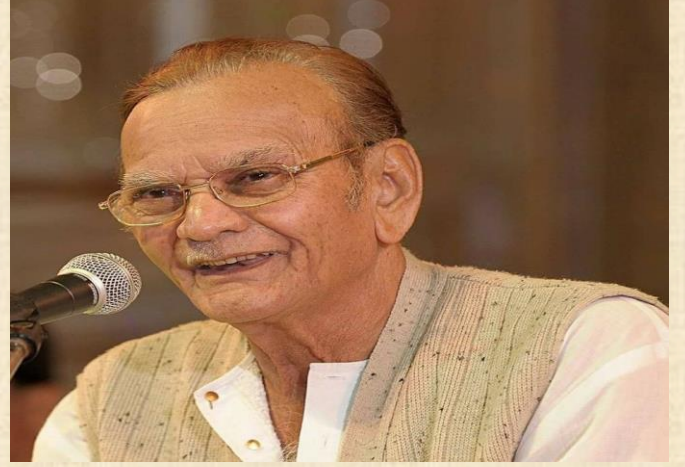

વાહ દોસ્ત વાહ : શાહબુદ્દીનની વાતો (ભાગ ૨)

ડૉ. કાર્તિક શાહ

(ગત અંકથી ચાલુ)

શાહબુદ્દીનભાઈનું નામ પડે ને હોઠ મલકે! ‘વનેચંદનો વરઘોડો’ સાંભરે જ, ‘નટુ અને વિકલ’ નજર સામે તરે. આ એમની શ્રોતા વર્ગ સાથેની સીધી જ કનેક્ટિવિટીની ઉપલબ્ધિ અથવા તો બ્રાન્ડ્સ છે! ૧૯-૧૧-૧૯૬૯માં લીમડીમાં પહેલવહેલો કાર્યક્રમ, ને પછી બાવીસથી વધુ દેશમાં એમણે કાર્યક્રમો આપ્યા, ૧૯૮૦માં એન્ટવર્પથી વિદેશયાત્રા આરંભી. હજુય થોડી નાદુરસ્ત તબિયત હોવા છતાં એ યાત્રા અવિરત છે. પોતે પસંદગી કરીને વસાવેલા ૧૦૦૦૦ થી પણ વધુ પુસ્તકો પોતાની સ્કૂલ લાયબ્રેરીમાં છે. પુસ્તકોને પૂઠા ચઢાવતા ને ગોઠવતા એમાંથી વાંચનની ટેવ પડી છે, જેણે જીવનને ઊંડાણ બક્ષ્યું. ચિંતન-મર્મ-અધ્યાત્મથી ભરપૂર હાસ્ય. શાહબુદ્દીનભાઈ ગર્વથી કહી શકે છે, “શિક્ષણથી મેં હાસ્યને ગંભીર બનાવ્યું અને હાસ્યથી મેં શિક્ષણને હળવું બનાવ્યું છે. મારા માટે હાસ્ય જીવનનું સાધ્ય છે અને તેથી સ્વમાનભેર સ્ટેજથી

નીચે ઉતરી જવું પણ કક્ષાથી નીચે ન ઉતરવું - એ સિદ્ધાંત મેં પાળ્યો છે.”

આવી સંસ્કૃતિનો અવિરત પ્રવાહ એમની શૈલીમાંથી નીતરતો રહ્યો છે, જેનું એક ઉદાહરણ એમની જ શૈલીમાં એક ખાસ પ્રસંગ દ્વારા અહીં રજૂ કરું છું:

વર્ષો પહેલાં ‘નચિકેતા’માં હરિવલ્લભ ભાયાણી સાહેબે લખેલો સુંદર પ્રસંગ તેની વિગતો તો યાદ નથી પણ એક આંખુ ચિત્ર સ્મૃતિમાં અંકિત થયેલું છે, તે રજૂ કરવા પ્રયાસ કરું છું. તેનું નામ ગંધ ભંડારી હતું. એ મગધ સમ્રાટનો ભંડારી હતો. તેના પૂર્વજોએ અઢળક સંપત્તિ તેને વારસામાં સુપ્રત કરી હતી. ગંધ ભંડારીને ભોજનનો અનહદ શોખ હતો. તેણે તેના ભવ્ય

મહાલય પાસે જ એક સુંદર ભોજનગૃહ તૈયાર કરાવ્યું હતું. આરસપહાણના એ શ્વેત મહાલયમાં એક ઝરુખો હતો. ત્યાં સિંહાસન જેવી બેઠક હતી. તેના પર કિનખાબની એ ગાદી પર ગંધ ભંડારી બેસતો. સામે સુવર્ણ થાળમાં દર પૂનમે બિરંજ પીરસવામાં આવતી. તજ, તમાલપત્ર, જાયફળ, જાવંત્રી, કેસર, બદામ, પિસ્તા, કાજુ, દ્રાક્ષ... ન જાણે કેટલા તેજાના વપરાતા આ બિરંજમાં. દેશભરમાંથી આવેલા નિષ્ણાત રસોઈયાઓ દ્વારા આ બિરંજ તૈયાર થતી. દર પૂનમે ગંધભંડારીનો ભોજન વૈભવ નિહાળવા પાટલીપુત્રના નગરજનો ઊમટી પડતા!

આજે પૂનમ હતી. પાટલીપુત્રમાં વસતા રાઘવને ત્યાં તેનો મિત્ર ગોવિંદ મહેમાન હતો. રાઘવ તેને આગ્રહ કરી અહીં લઈ આવ્યો હતો. બંને ઝરુખાની પાસે જ ઊભા હતા. ગોવિંદે સફેદ આરસપહાણનો ઝરુખો જોયો. ગંધ ભંડારીના સુંદર શરીર પરના રેશમી વસ્ત્રો જોયા, સુવર્ણના હીરાજડિત આભૂષણોમાંથી પ્રકાશને પરાવર્ત કરતા રંગબેરંગી કિરણો જોયા અને એમાં જ્યારે સુવર્ણના થાળમાં બિરંજ પીરસાણી અને તેની માદક સુગંધ વાતાવરણમાં પ્રસરી, ત્યારે એનો આસ્વાદ લેતા જ ગોવિંદ સૂઘબૂઘ ગુમાવી બેઠો. ગોવિંદ બાવરો બની ગયો. તેણે કહ્યું: “રઘુ,

મારે આ બિરંજ ખાવી છે. મારે તેનો સ્વાદ લેવો છે. મને બિરંજ નહીં મળે તો હું નહીં જીવું.” રાઘવે ગંધ ભંડારીને વિનંતી કરી, “આપ મારા મિત્રને થોડી બિરંજ આપો, નહીંતર એ પાગલ થઈ જશે.” ગંધ ભંડારીએ બંનેને ભોજનગૃહમાં બોલાવ્યા. તેણે ગોવિંદને કહ્યું, “જો યુવાન, બાર વર્ષ સુધી આ ભોજનગૃહમાં તારે સેવક તરીકે સેવા કરવી પડશે. તમામ કાર્યો કરવા પડશે. ત્યાર પછી આજ રીતે પૂનમની રાતે મારા જ પોશાકમાં મારા આભૂષણોમાં સજ્જ થઈ મારા જ આસન પર બેસી તું આ ભોજનનો આસ્વાદ માણી શકીશ. બોલ છે તૈયારી?”

ગોવિંદે ગંધ ભંડારીનો પ્રસ્તાવ સ્વીકારી લીધો. બીજા દિવસથી એ કામે ચડી ગયો. ભોજનગૃહ સાફ કરવું, પોતા મારવા, વાસણ ઉટકવા, આગળનાં મેદાનમાં સંજવારી કાઢવી, રસોઈ તૈયાર કરવામાં મદદ કરવી. ગોવિંદ તનતોડ મહેનત કરતો એક જ આશાએ કે ગંધ ભંડારી જેમ જ ભોજન કરવાની, બિરંજ આરોગવાની. દિવસો વિતતા ગયા. જોતજોતામાં બાર વર્ષ પૂરાં થઈ ગયા. સમગ્ર પાટલીપુત્રમાં જાણ થઈ ગઈ. આખું પાટલીપુત્ર ઊમટી પડ્યું. ગોવિંદને રેશમી વસ્ત્રો પહેરાવવામાં આવ્યા. મહામૂલા આભૂષણોથી તેનો દેહ

શણગારવામાં આવ્યો. સ્નાનપૂત શરીર પર રેશમી વસ્ત્રોમાં સજ્જ થયેલ મૂલ્યવાન આભૂષણોમાં શોભતા ગોવિંદને જોઈ તેના મિત્ર રઘુના આનંદનો પાર ન રહ્યો.

ગોવિંદે સ્થાન સંભાળ્યું. સુવર્ણનો થાળ તેની આગળ મૂકવામાં આવ્યો અને બિરંજ પીરસવામાં આવી. જે સુગંધે બાર વર્ષ પહેલાં તેને બાવરો બનાવ્યો હતો એ જ સુગંધ ગોવિંદે પારખી. ગોવિંદ બિરંજ સામું જોઈ રહ્યો. ત્યાં અચાનક માનવમેદનીમાંથી એક બૌદ્ધ ભિખ્ખુ આગળ આવ્યા. પોતાનું ભિક્ષાપાત્ર ગોવિંદ સામે ધરી બોલ્યા, “ભિક્ષાન્ન દેહિ!” ગોવિંદ એક પણ ક્ષણના વિલંબ વગર ઊભો થયો અને બધી બિરંજ બૌદ્ધ ભિખ્ખુના ભિક્ષા પાત્રમાં ઓરાવી દીધી. વિશાળ માનવમેદની સ્તબ્ધ થઈ ગઈ. એક સન્નાટો માનવ સમુદાયમાં છવાઈ ગયો. લોકો ભાન ભૂલી ગયા. થોડા સમય પછી ગોવિંદના જયજયકારથી વાતાવરણ ભરાઈ ગયું. ગોવિંદના ચહેરા પર ત્યાગની પ્રસન્નતા હતી. એ પોતાના સ્થાન પરથી નીચે ઉતર્યો. ગંધ ભંડારી ગોવિંદને ભેટી પડ્યો અને કહ્યું: “અઢળક સંપત્તિ હોવા છતાં હું જે ન કરી શક્યો તે તેં કરી બતાવ્યું. હું તને મારી સાથે જ સમગ્ર જીવન આ ભોજન વૈભવનો અધિકાર આપું છું.”

સમ્રાટને આ ખબર પડી. તેમણે ગોવિંદનું અભિવાદન કર્યું, સન્માન કર્યું અને રાજ દરબારમાં સ્થાન આપ્યું. આનું નામ સંસ્કૃતિ.

આવી જ સાંસ્કૃતિક વાતો એમની શૈલીનું મુખ્ય આકર્ષણ બની રહી છે. એમના કોઈ પણ કાર્યક્રમમાં નાના ભૂલકાઓ પણ જેવું શાહબુદ્દીનભાઈ બોલવાનું શરૂ કરે એટલે સ્વયંભૂ ટપોટપ બેસીને શાંતિ અને શિસ્તથી ધ્યાનસ્થ થઈ સાંભળે! આ એમની ધ્યાનાકર્ષક વાણીછટા રહી છે.

એક બીજો પ્રસંગ કહું:

૧૯૭૧માં મુંબઈના બિરલા માતૃશ્રી સભાગૃહમાં લોકડાયરો હતો, પ્રેક્ષકોમાં કલ્યાણજીભાઈ, સી. ટી. ચૂડગર, સવિતાદીદી અને બાબુલાલ મેઘજી શાહ જેવા માણસો તથા સ્ટેજ ઉપર લાખાભાઈ ગઢવી, પ્રાણલાલ વ્યાસ, દીવાળીબેન ભીલ, નાનજીભાઈ મીસ્ત્રી અને હાજી રમકડુ જેવા કલાકારો સાથે શાહબુદ્દીન રાઠોડ પણ હતા. અગત્યની વાત એ હતી કે શાહબુદ્દીન રાઠોડનાં ભાવિ સસરા પોતાની પુત્રી સાથે મુરતિયાને જોવા તથા સાંભળવા માટે ઓડીયન્સમાં બેઠા હતા, આવા માહોલમાં શાહબુદ્દીન રાઠોડને

મુંબઈમાં પોતાનો પ્રથમ કાર્યક્રમ
આપવાનો હતો!

કલાકારનાં મનમાં ખુબ મથામણ
હતી કે સૌરાષ્ટ્રમાં તો છેલ્લા બે વરસથી
લોકો સાંભળે છે પણ મુંબઈમાં મારી દેશી
ભાષા અને ગામઠી વાતો ચાલશે કે નહીં?
ત્યાં નામ જાહેર થયું ને ‘વનેચંદનો
વરઘોડો’ શરૂ થયો, લોકો ઉલળી-ઉલળીને
હસવા લાગ્યા, પ્રેક્ષકોમાં એક યુવાન તો
એટલો બધો ખુશ થાય કે ઉભો થઈને
તાલીઓ વગાડી દાદ આપે, આ યુવાનનું
નામ રમેશ મહેતા. આ શાહબુદ્દીન રાઠોડ
અને રમેશ મહેતાની પ્રથમ
મુલાકાત. ૧૯૭૧નાં આ કાર્યક્રમથી
શાહબુદ્દીન રાઠોડને સાબીરાબેન જેવી
પત્ની મળી, રમેશ મહેતા જેવો મિત્ર મળ્યો
અને જગતને શાહબુદ્દીન રાઠોડ જેવો
કલાકાર મળ્યો.

શાહબુદ્દીનભાઈ ફેલ્ટ/હેટ પહેરવાના
શોખીન છે. હસતા હસતા કહે, “એમાં બે
લાભ છે, વટ તો પડે જ પણ મોટી થતી
ટાલ સંતાડી પણ શકાય!” માત્ર
પેન્સિલથી, એક માત્ર રંગથી, એકેલીકથી,
સુંદર ચિત્રો દોરવા તે તેમનો અંગત શોખ
છે. તેઓ કહે છે કે, “જીવનની સુંદર
ક્ષણોની અભિવ્યક્તિ એ ચિત્ર છે. તેથી
નિજી મૂડમાં હું પીંછી પકડું છું.”

“શાળામાંથી નિવૃત્તિ સમયે વસવસો
રહેતો હતો કે ડોનેશન ભેગું કરી મારા
થાનમાં ગર્લ્સ હાઈસ્કૂલનું મકાન તો
બનાવી શક્યો, પણ બે વર્ગોમાં દીકરીઓ
માટે નવી બેન્ચ ન અપાવી શક્યો!
હળવદના સોનલ રાવલ કે જેઓ દુબઈ છે,
એમનો ફોન આવ્યો કે કાર્યક્રમ આપવા
આવો. તો કહેવાય ગયું કે, બાવન હજાર
ડોનેશન આપો તો આવું! દુબઈથી આવી
સ્કૂલે બે ખટારામાં નવી બેન્ચ મોકલી
ત્યારે આઠમા ધોરણની દીકરીયું હર્ષોલ્લાસ
કરતી ખટારામાં ચડી જે હોંશથી બેન્ચ
ઉતારવા લડી કે ના પૂછે વાત. જીવનમાં
એટલો સંતોષ ક્યારેય નથી મળ્યો અને
હવે જોતો ય નથી.” આટલું બોલ્યા પછી
એ દિવસે શાહબુદ્દીન રાઠોડ વધુ કંઈ ન
બોલી શકયા. અને મારી કલમ પણ હવે
વધુ કંઈ એમના વિષે લખી નહિ શકે..! એ
પણ એની હદ જાણે જ છે અને આવી
મહાન હસ્તી સામે શાંતિથી મારા ખિસ્સામાં
સરી જાય એમાંજ એની ભલાઈ છે!

તેજલ શાહ

વ્યવસાયિક ક્ષેત્રે જોડાયેલા તમામ માટે માર્ચ મહિનો અતિ મહત્વનો ગણાય. આંકડાની આંટીઘૂંટીમાંથી છૂટે ત્યારે રાહતનો દમ લઈ શકાય.

આજની વાર્તા 'ખતવણી'ના નાયક વાડીલાલનો પણ એકમાત્ર ધર્મ એટલે 'હિસાબ' કરવો. પૈસો કાળી-ઘોળી કમાણીનો હોય, પોતાનો હોય કે શેઠનો, કરોડનો કે દસકાનો બધું ગૌણ બની જતું. આ જ પ્રવૃત્તિ માટે એ શેઠને ત્યાં વાળું કર્યા પછી જતા. એમને એનો અલગથી પગાર મળી જતો.

આવી જ એક રાતે વાડીલાલ પોતના ઘર તરફ ચાલીને જતા હતા. છત્રીનો શોધક પોતાની નિષ્ફળતા સ્વીકારવા લલચાઈ જાય એટલો વરસાદ વરસતો હતો. આજની કમાણીનો ઘરે જઈ હિસાબ લખવા સિવાય અન્ય કોઈના વિશે સભાન થયા વિના વાડીલાલ તો ઊંધું ઘાલીને ડગ ભર્યે જતા હતા.

બંડીમાં ફૂંક આપતી નોટોને બચાવવાના હેતુથી એ આશ્રય શોધવા લાગ્યા. છત્રી અને લાકડી બંનેનું સ્વરૂપ એકસરખું થઈ ગયું હતું.

વાડીલાલ એક સરકારી વરંડામાં આવીને ઊભા રહ્યા. સામેથી ફાનસનો પ્રકાશ આવ્યો. એ ડરી ગયા. સામેથી આવતી ભિખારણને જોઈને રાહત થઈ. છાતીનો ઉભાર ખાસો જણાયો. બાળક છાતીએ બાંધેલું હતું. ભીખ માંગવા એણે બાળકને આગળ ધરી દીધું. આવરણ જેવું કંઈ રહ્યું નહીં. પૈસા બાળકને આપી એ છૂટવા મથ્યા અને હાથ અજાણતાં જ ઉરપ્રદેશે જઈ ચઢ્યાં.

પત્નીના આકસ્મિક સ્પર્શને પણ વખત થઈ ગયો હતો. પ્રસંગ ચાલ્યો જરાક લાંબો ચાલત, પણ બાળક જાગી ગયું.

વાડીલાલ ઘર તરફ ભાગ્યા. અલબત્ત અહીં ભાગીને આવેલા એ કરતાં ફરી ભાગવાનું કારણ જુદું હતું.

ઘરે બધી જ રીતે સ્વસ્થ થતાં વાડીલાલને વખત લાગ્યો. રાત ઘણી થઈ ગઈ હતી, પણ હિસાબ લખવાના નિયમમાં કોઈ ફરક ના પડ્યો. સિલક મેળવતાં પેલા સિક્કા અને નોટનો તફાવત નડ્યો. ધર્માદા ખાતે ઉધારી દીધી. આડા પડ્યાં પણ ઊંઘ ન આવી. ફરી ચોપડો ખોલ્યો.

હવે એ કયા ખાતે ઉધારશે એ તો લેખક જ જાણે! લેખક 'ઉત્પલ ભાયાણી' પોતે સી.એ ખરા ને! એમના ટૂંકી વાર્તાસંગ્રહ 'ખતવણી'ને 'ગુજરાત

પબ્લિશર્સ એસોસિએશન'નો શ્રેષ્ઠ પુસ્તકનો પુરસ્કાર, 'ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ' દ્વારા રમણલાલ પાઠક અને ધૂમકેતુ નવલિકા પુરસ્કાર મળેલ છે.

વાર્તાનો વિષય રોજબરોજ ઘટતી ઘટના અંતર્ગત છે. મધ્યમવર્ગીય કુટુંબોમાં આજેય પાઈ-પાઈનો હિસાબ રખાતો હશે. લેખકે 'સ્થૂળ' બાબતનો આધાર લઈ 'સૂક્ષ્મ' તરફ આંગળી ચીંધી છે. દરેક વ્યક્તિ પોતાના સારા-નરસાં કર્મોનો હિસાબ રાખતો થઈ જાય તો જીવન ધન્ય થઈ જાય. બસ જરૂર છે, હિસાબ રાખવાની.

ઉત્પલ ભાયાણી વિશે જાણવા તમે થોડું નેટ-સર્ફિંગ કરી શકો છો. વાર્તામાં આગળ શું થયું, એ જાણવા માટે તો તમારે આ વાર્તા વાંચવી જ પડે. વાંચીને કહેજો જરૂર...

મણિલાલ હ. પટેલ

બદલાતી ઋતુનું રૂપ જોવાનું મને ગમે છે. બધા ય દેવોને પોતાનાં અલગ અલગ વાહન છે. ઋતુનું પણ એવું અલગ વાહન છે, ભલે એ દેવી નથી પણ વૃક્ષ એનું વાહન છે. વૃક્ષો વિનાની ઋતુ જોઈ-જાણી નથી. પૃથ્વીના નિરવધિ પટ પર ઊભેલાં આ વૃક્ષો વિશાળ શતરંજફલક પર મૂકાયેલાં પ્યાદાં જેવાં લાગે છે, શૃંગેથી તમે એમને જોયાં હશે તો આ વાત ઝટ સમજાઈ જશે. વૃક્ષો ઋતુની રાહ જોતાં રહે છે... અને ઋતુઓ વૃક્ષોને વ્હાલ કરતાં થાકતી નથી.

ખરતાં અને ખીલતાં વૃક્ષો કશુંક રહસ્ય ઊઘાડતાં રહે છે, જો આદમી ઈન્દ્રિયજડ ન હોય તો વૃક્ષો પ્રત્યેક ઋતુમાં જે અલખ સંદેશો લાવે છે એ સાંભળવા ઉત્સુક થઈ જતો હોય છે... આવા લોકો હવે વિરલ થતા જાય છે એ ખરું. ફાગણમાં વૃક્ષો પરથી સૂરજને ખરતો જોઉં છું. સૂર્યમુખીનાં ખેતરો વઢાઈ જાય પછી જાણે સૂરજ વધારે કરડાકીવાળો બને છે. ઋતુ ભોંયને ઊઘાડી કરી દે છે, રાતીભૂરી

REWINDING...

સોનાનાં વૃક્ષો

ટેકરીઓ પાછી નિર્વસ્ત્ર બનીને હારબહુ બેસી પડે છે, ઋતુને હું દૂર દૂર વહી જતી જોઈ રહું છું, આમેય, પરિવર્તનની પ્રક્રિયા જોઈ રહેવાનું આસ્વાદ્ય લાગે છે. સંક્રાન્તિમાં તો કેટકેટલું સંમિશ્ર થયા કરે છે. આંબા સોને મઢાઈ જાય છે, ને એ સોનામાં પાછી સુગંધ હોય છે. પણ સોનાનાં વૃક્ષો તો જુદાં જ, એમની સિકલ આ ઋતુમાં જ સાવ પરિવર્તાઈ રહે છે. ફાગણનો તડકો ખેતરોમાં ઉપણાતો હોય, ઘઉંની ફસલ સોનાવરણી થઈ ગઈ હોય, રાતે સીમમાં તડકાએ રાતવાસો કર્યો હોય. સવારે પાકેલાં ખેતરો પર કાન માંડીએ તો રણકતાં સંભળાય - જાણે સોનેરી ઘંટડીઓ રણકતી ના હોય ! પેલાં સોનાનાં વૃક્ષો આ જ દિવસોમાં ધ્યાન ખેંચવા માંડે છે.... હા, સોનાનાં વૃક્ષો એટલે મહુડા....

હવામાં છાક સમાતો ના હોય, બપોરે સમય સ્હેજ પોરો ખાતો હોય, પાનખર વસંતમાં પલટાઈ ગઈ હોય ત્યારે મહુડા માયા ઊતારતા યોગી જેવા લાગે છે. ગામના પહેલા ખેતરથી શરૂ થાય તે છેક વનો લગી આ વૃક્ષોની વસતિ. એનાં પાંદડાં બધાં જ પીળાં થઈ જાય, અદલ સાચુકલા સોના જેવાં.... મહુડો સોને મઢાઈ જાય! એની બધી જ ડાળીઓ સોનાપત્રો સાચવીને મલકાતી હોય ત્યારે પાકેલાં ખેતરોની ગંધથી સીમ મધમધી ઊઠે છે.... ક્ષણવાર થાય કે સોનું મહેંકે છે કે તડકો ? મહુડાઓને સોનેરી માયાના વૃક્ષે વૃક્ષે જુદા જુદા આકારો. કોઈનીયાં, કોઈ એક ડાળીએ ઊંચા વધેલાં, કોઈ ધમ્મરઘટ વડલા જેવાં, કોઈ ખંડિત તો કોઈ નાનકી ઢગલી જેવાં, કોઈ પડછંદ વીર જેવાં..... ધરતીમાંથી અચાનક ફૂટેલા પીળા ફૂવારા જેવાં આ વૃક્ષો મારી આંખને જકડી રાખે છે. એક કવિએ કહ્યું છે કે 'વૃક્ષો મારાં ભેરુ/ વૃક્ષો - હું'. વૃક્ષો સાથેનું આવું અદ્વૈત હું ય અનુભવું છું. યંત્રયુગમાં વૃક્ષો સાથેની પ્રીતિ મારે મન કુદરતનો આશીર્વાદ છે, માણસોએ એ વરદાનને ઝીલી લેવું જોઈએ. વૃક્ષ જીવતો-જાગતો દેવ છે, જીવનનો દેવ છે! જે દેવ પરોપકાર અને સહાનુભૂતિનો સાક્ષાત અવતાર છે. જેનામાં વૃક્ષપ્રીતિ નથી એનામાં જાણે કે જીવનપ્રીતિ જ નથી. વૃક્ષનો ઈન્કાર જીવન-ચેતનાનો ઈન્કાર છે. એ ફૂલેફૂલે છે એમાં વાર્ધક્યપૂર્ણ જીવનનો સ્વીકાર રહેલો છે.

ગામડે અમે જે નાયકાઓને ખેતીમાં કામ કરવા રાખતા એ જ્યારે પરણવાના હોય ત્યારે દસ દસ દિવસ સુધી પીઠીને બદલે હળદર લગાવીને ફરતા રહેતા. શરૂઆતમાં એ લોકો પીળાચટ વાઘ જેવા લાગતા ને પછી આખાય ડીલે સોનેરી થઈ જતા. આજે મહુડાઓ પર સોનાના દિવસોને બેઠેલા જોતાં મને એ નાયકાઓ દેખાયા કરે છે. ગામડે બહેનો અને બા કોઈ પ્રસંગે પહેરવા માટે સોનાના દાગીનાને હળદરથી ધોતી, હળદરમાં ધોવાયેલાં એ દાગીના - ધરેણાં અને પહેરનારના સ્મિતને હું જોયા કરતો હતો. એ ઉજળી ક્ષણો પછી મહુડાઓની સાખે આજે સાંભરી આવી છે.

પિતાજી પાસે બેચાર પૈસા ય વાપરવા માગતા ત્યારે એ હમેશાં કહેતા: 'અહીં કાંઈ પૈસાનાં ઝાડ છે તે તોડી આપું...' મને મનમાં એમ ઠસી ગયેલું કે પૈસા નક્કી ઝાડ પર પાકતા હશે, ને એવાં ઝાડ માત્ર રાજાઓ જ ઉગાડતા હશે. હા, સરકારનો ખ્યાલ તો ઘણો મોડો આવેલો, ને રૂપિયા-પૈસા વિશેનું જ્ઞાન પણ ઘણું મોડું મળેલું. કશુંય પ્રાપ્ત કરવું ત્યારે તો સાવ દુર્લભ હતું, ઘણી ચીજો તો જોઈ જ રહેવાની, કેટલુંક તો સાંભળીને જ સંતોષાવાનું. હાઈસ્કૂલમાં ભણવા બેઠો ત્યારે રેલગાડીમાં પહેલીવાર બેસવાનો અનુભવ, અરે ના રોમાંચ થયેલો. ને પગમાં બૂટ તો મેં કોલેજમાં અધ્યાપક થયા પછી ઈડરમાં પહેલીવાર ખરીદીને પ્હેર્યા હતા! જીવન ત્યારે ઘણું કિંમતી અને મર્મમય લાગતું હતું, દર્દ અને ઉપેક્ષા જાણે ગળથુથીમાં જ મળેલાં... એટલે ચાલતાં શીખ્યા એવા ઘરની બહાર ગયા, ને સીમ-વૃક્ષો-નદી-તળાવ સાથે દોસ્તી બાંધી. મને પ્રકૃતિએ આપ્યું છે એટલું કોઈએ નથી આપ્યું, ને એટલે જ આજે એ અણખૂટ વૈભવનો આનંદ છે. પ્રકૃતિને જોઉં જીવું ત્યારે મને કશાની ઓછપ અનુભવાતી નથી. પ્રકૃતિ જ મારી મા રહી છે. આજે જ્યારે મહુડાઓને રૂપ બદલીને ઊભા રહી ગયેલા જોઉં છું ત્યારે પેલાં પૈસાનાં ઝાડ મનમાં ઊગી નીકળે છે, થાય છે કે ચાલો, પૈસાનાં ઝાડ ના જોવા મળ્યાં તો ખેર, પણ આજે સોનાનાં ઝાડ તો જોવા મળ્યાં! ને એ વૃક્ષોની હારમાળાઓ...

ઝૂંડ.... ભરચક મેદાનો! તમે દેવગઢ બારિયા જોયું છે? વીરેશ્વર - સારણેશ્વરનાં જંગલોની જેમ બારિયા જતાં ય મહુડાનું વન પીળાશથી છલકાઈ જતું હશે. ધરતીએ પ્રગટાવેલું કે આકાશ વરસાવેલું છે આ સોનું? આ વૃક્ષોની વચ્ચેથી પસાર થાય છે નેરોગેજ રેલવે લાઈન. મહુડા મ્હેકતાં હોય ત્યારે એ ગાડીની મુસાફરી કેવી માદક બની જતી હશે. કાળાભૂરાં થડ અગણિત...ને માથે ફરફરતું રવરવતું અને મર્મરતું સોનું ! સજીવ સોનું.

પછી પાંદડા ખરી જાય, સૂકાં પાંદડા તાંબાવરણાં થઈને મહુડા નીચેની ભોંયને મરુણ-કથ્થાઈ ભાતથી મઢી દે. આખું વન તામ્રપત્રે છવાઈ જતું લાગે. આદિવાસીઓ આ પાનના ઢગલા કરે, તાંબાની આ ઢગલીઓ સળગી ઊઠે ને રોજ સવારે વન વાદળી ધુમાડાથી ભરાઈ જાય..... દૂરથી એ બધું રહસ્યઘેરા પરીમુલક જેવું લાગે, મન ત્યાં જવા તલપાપડ થઈ જાય. જઈને જોઈએ તો વૃક્ષો પર્ણહીન... એની ડાળીઓ માત્ર જાળીઓ જેવી... નકશી કરેલી સીદી સૈયદની જાળી સાંભરે... ખાસ તો ડાળીઓને હાથા લટકી આવે ત્યારે. આ અસંખ્ય હાથાઓ છીંકણીરંગે રંગાયેલા રેશમી. ખરેખર તો એ મહુડાંની કળીઓ છે. આ હાથાઓથી આખું વૃક્ષ શોભી રહે. આ હાથાઓને ફલાવરપોટમાં સજાવીએ તો આખું ય વર્ષ એ એવા જ રૂપેરંગે જીવતા રહે. મહુડાઓ નર્યા, રેખાઓના માળખા જેવા

લાગે..... ચિત્રકારોએ આવા લેન્ડસ્કેપ-આવાં વૃક્ષોની ભરચકતાને ફલક પર ઉતાર્યાનું જોયું જાણ્યું નથી કે સુરેશ જોશીનાં નિબંધોમાં આવો છાકભર્યો મહુડો ખાસ પ્રેમપૂર્વક પ્રગટલો વાંચ્યો નથી. એમણે શિરીષને લાડ લડાવ્યાં છે એટલાં તો ગુલમ્હોર-ગરમાળાને ય નથી મળ્યાં, પછી આ વસતિથી વેગળો રહીને વર્ષમાં થોડાક જ દિવસોને મધુમયતાથી મદીર કરી જતો મહુડો એમની કલમને ઓછો જડે એ સહજ છે.

ફાગણને ચૈત્રની સવારોમાં ટપટપ મહુડાં ટપક્યાં કરે. એ તરુ તળેની ધરતી પીળી ચાદરથી ઢંકાઈ જાય... આદિવાસીઓ કે ખેડૂતો એ મહુડાં એટલે કે મધુપુષ્પોને વીણી લે છે... એના અનેક ઉપયોગો છે - દારૂ બનાવવા સિવાય પણ. મહુડાને માણસની વૃત્તિએ વગોવ્યો છે, બાકી એ સૂકાં મહુડાંને શેકી ને ગોળ સાથે ખાઈએ ત્યારે જુદી જ મસ્તી આવે છે. ડાઠક ડાઠક વહી આવતાં આંસુને ઘણીવાર મહુડાંની ઉપમા અપાય છે. કેવી મીઠાશ છે એમાં! વિરહિણીનાં આંસુ આવાં જ હશે ને? મધમાખીઓ ને ભમરા આ ઋતુમાં જ મધનો સંચય કરે છે. રોજ અંધારી સવારોમાં અમેય મહુડાં સાચવવાને વીણવા પહોંચી જતા. દાદા એ મહુડાંની સૂકવણી ચોમાસે બાફીને બળદોને ખવડાવતા... કહેતા ‘આનાથી બળદનો થાક ઊતરી જાય...’. મહુડાની એ મહેંક આજેય વનમાં જઈને માણું

છું. હમણાં જ વીરેશ્વરનાં જંગલોમાં મિત્ર યજ્ઞેશ દવે ને તુષાર શુક્લ સાથે ગયેલા. મહુડાનો કેફ અમને જંપવા દેતો ન્હોતો... તુષાર કહે: ‘મહુડો જ આપણું રાષ્ટ્રીય વૃક્ષ હોવું ઘટે..’ રસભરેલાં પીળાં મહુડાં ચાખતાં ચાખતાં થયેલી એ વાત અમને ય ગમી ગયેલી. યજ્ઞેશને વનના, વનભૂમિના અને વૃક્ષોના રંગો તથા ત્યાંના લેન્ડસ્કેપોએ ધરવી દીધો હતો. આ મહુડો વસંત અને ગ્રીષ્મની વચ્ચે સાંકળ બની રહે છે. મહુડાંની ઋતુ ઉલતી જાય એમ ડાળીએ ડાળીએ ફૂણી કથ્થાઈ જાંબલી ફૂંપળો તતડી નીકળે, રાતોરાત વનપટ પડખું બદલી લે છે. ફૂંપળોથી આખું વન પલપલી રહે છે. વૃક્ષોનાં વૃક્ષોને અખંડપણે એકસાથે ફૂંપળખરિત જોવાનું ભાગ્ય બધાંને નસીબ નથી હોતું. પછી આ ફૂંપળો આછી લીલી થાય, વન પર કશો વાવટો ફરકતો રહેતો પમાય ન પમાય ને પાંદડા ગાઢી લીલાશ પકડે. મહુડાં હતાં ત્યાં ડોળી(ફળ)નાં ઝૂમખાં લટકી આવે. આ ડોળી પાકીને ખરે ત્યારે અમે વીણી લાવતા. એના તેલમાંથી સાબુય બને છે... મહુડો વરસાદે પાછો નિજમાં નિમગ્ન બની જાય... જાણે છે જ નહિ એમ એ તરુ ચૂપ થઈ જાય છે.

બે જ માસમાં પોતાનો સર્જનખેલ આદરી ને આટોપી લેનારા મહુડા ઓછાબોલા પણ કામના માણસ જેવા છે. ઘણીવાર આ વૃક્ષોની આસપાસ રુક્ષ કાંટાળી છાલવાળા

શીમળા જોઉં છું. કટોરી જેવાં રતાં ફૂલો આવનારા ઉનાળાની આગાહી કરતાં હસ્યા કરે છે. વનની ધારે ધારે ને ખરેલા વનની વચ્ચે ઊંચી ડોકે કેસૂડાં ખીલી નીકળે છે. આવી ઋતુમાં મારી ઈન્દ્રિયચેતના અણબોટ બનીને વહે છે. મને નથી કાલિદાસ સાંભરતા કે નથી યાદ આવતા રિલ્ક-બોદલેર....મારું મન આ ઋતુરૂપને અને વનસૌંદર્યને પોતાની ભોંય પર રહીને ભોગવે છે. શીમળાનાં ફૂલોમાંથી શાંતિને છલકાતી સાંભળું છું. એ ફૂલોની શીતળતા મારી આંખોને જળછાલકશી સ્પર્શે છે. શીમળા નીચે જઈશ તો રતાશથી ભીંજાઈ જઈશ એમ થાય છે. બસની બારીમાંથી દોડી જતા શીમળા જોઉં છું ને સાવ તરસ્યો રહી જાઉં છું. કંકુનો વર્ણ શીમળામાં વધારે સઘન લાગે છે. કેસૂડાની વાત જરા જુદી છે. કાળા વજૂને ફોડીને એ બહાર આવતો હોવાથી એનામાં ભારે ખુમારી છે. વનને માથે એ સાફો થઈને બેસે છે. બાર બાર માસના મૌનનું સાટું એ કેસરી રંગે વાળવા ઊંચે ચડે છે, મેદાને પડે છે. અણઅણથી છલકાઈ જતો કેસૂડો નીરવ રાગને ધૂંટ્યા કરે છે એટલે જોનારને પણ એ કેફનો પ્યાલો પાય છે. કેસૂડો આપણને બહેકાવી મૂકે છે જ્યારે શીમળો છલકાવીને ય શાંત કરી દે છે! રંગોની કેવી અસર હોય છે ! દરેક વૃક્ષ પોતાની ઓળખ ગન્ધ વડે ય સાચવી રાખે છે. અરણી, આંકલવા, રાયણના મામા અને અજાણ્યાં વૃક્ષો ય આ ઋતુમાં ભીતર ખુલ્લું મૂકી દે છે. પણ

આપણી ધ્રાણેન્દ્રિય સાબદી રહી છે ખરી? સાંજે ઝીણા ઝીણા ચિલ્લીરવો સંભળાય છે, વનલાવરી ક્યાંક ઠંડી જગામાં છૂપાઈને બોલ્યા કરે છે પણ આપણો કાન કશાની નોંધ લેતો નથી, યંત્રોની કર્કશતાએ એને ખરડી નાખ્યો છે. પવન પાંદડા જોડે ગમ્મત કરે છે, એ કોયલો સંવનન કરતી રમણે ચડી છે. ગરમાળાને ગુલમોર લચી પડવાની તૈયારી કરતા આંગણે ઊભા છે... પણ ચોકઠાબદ્ધ અને ટેવગ્રસ્ત જીવતા લોકો આ બધાયથી અળગા થઈ રહે છે.

ખરેખર તો આપણે સૂકાં પાંદડાં જેવા ખખડ્યા કરીએ છીએ, વેળાકવેળા કણસ્યા કરીએ છીએ. જીવન આપણે માટે ઉપચાર બની ગયું છે, આપણી ચેતનાનો ફૂવારો હવે ઊંચે ઊડી શકતો નથી. વૃક્ષોની અંદર જે જીવન હોય છે એ ઋતુએ ઋતુએ બહાર ઊભરાઈ આવે છે, આપણે માણસો વિશે એવું કહી શકીશું ખરા? આપણી મુઠ્ઠીઓ જકડાતી

જાય છે. ખુલવાનું કે ખીલવાનું જાણે આપણે ભૂલતા જઈએ છીએ. આપણે સંસ્કૃતિની મોટી મોટી વાતો કરીએ છીએ એટલું જ, બાકી હજી તો આપણને પ્રકૃતિની સાથે ય રહેતાં આવડ્યું નથી. આપણે સંસ્કૃતિને પ્રકૃતિનો વિરોધી શબ્દ માનીને વર્તવા લાગ્યા છીએ એવું તો નથી ને? ઘરમાં વૃક્ષો ઉછેરી શકાય એવી કળા સિદ્ધ કરી ચૂકેલા જાપાનવાસીઓને પૂછો કે પ્રકૃતિ અને સંસ્કૃતિ શું છે? સંસ્કૃતિ પ્રકૃતિની

પાછળ ભલે ના રહે, પણ એ પ્રકૃતિને ભૂલીને ચાલવા જશે તો ભીંત ભૂલ્યા જેવું થશે. પ્રકૃતિએ કોઈનીય મહેરબાની પર નભવાનું આવે ત્યારે જીવનમાં ક્યાંક બધિરતા પ્રવેશી ગઈ છે એમ માનવું પડે. સંસ્કૃતિ તો હંમેશાં પ્રકૃતિની ગોદમાં પાંગરી છે. વૃક્ષો અને શાસ્ત્રો આની સાક્ષી પૂરશે. હું પ્રકૃતિ ભણી પાછા વળવામાં જીવનનો નવોન્મેષ જોઉં છું.....

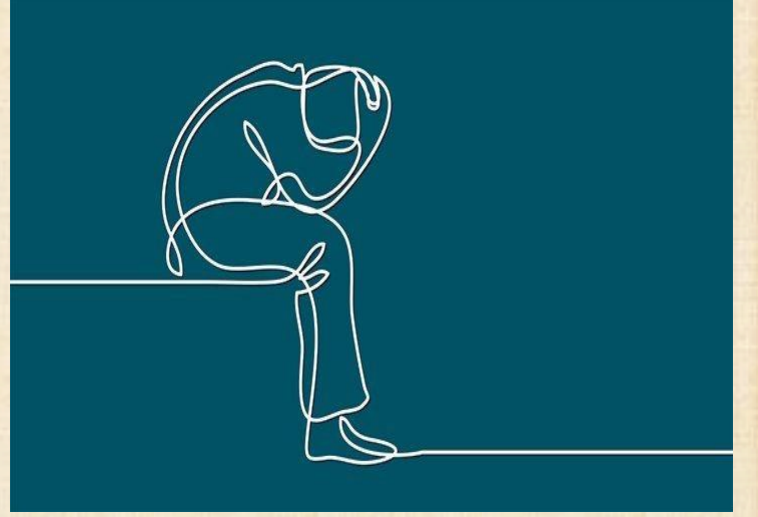
મને મારો જ પ્રશ્ન

પ્રશ્ન ૧૧: મને કેમ કોઈ કામનો ઉત્સાહ આવતો નથી?

ધર્મેન્દ્ર જોષી

દરેક વ્યક્તિના જીવનમાં ઘણી વાર એવો સમય આવે છે જ્યારે કોઈ કામ કરવાનું મન નથી થતું, કામમાં મન નથી લાગતું, કંઈ પણ કરવું ગમતું નથી, કંઈ પણ કરવાનો ઉત્સાહ જ નથી આવતો. આવી પરિસ્થિતિ બહુ જ સહજ હોવા છતાં ચોંકાવનારી છે, ડરાવની છે, અને ગંભીર છે. એટલા માટે કે જો આવો સમય થોડો વધારે લાંબો ચાલે, તો નિરાશ બની જવાય, આત્માવિશ્વાસ ડગી જાય, અને હતાશા(ડિપ્રેશન)ના શિકાર થઈ જઈએ.

ક્યારેક આવી માનસિક સ્થિતિ ઊભી થવાના કોઈ દેખીતા કારણ નથી હોતા અને ત્યારે વધુ ગંભીર પરિણામો આવી શકે. આવી માનસિક સ્થિતિ સાથે આપણે કોઈને મળીએ તો કોઈ આપણને કહે કે આપણાં મોઢા પર નૂર નથી, સુસ્તી દેખાય છે. કોઈ પૂછી પણ જાય કે કેમ આજે તમે મૂડમાં નથી? અને શું થયું એ પ્રશ્નનો કોઈ ચોક્કસ જવાબ ના મળે. ઊલટું કોઈ વારંવાર પૂછે તો આપણે વધુ હતાશ થઈએ, ક્યારેક ગુસ્સે થઈ જઈએ, અથવા કોઈ સાથે વાત કરવાની ઈચ્છા જ ના

થાય અને આપણે લોકોને મળવાનું ટાળીએ.

આવી નિરુત્સાહી માનસિક પરિસ્થિતિ આપણને કોઈ કામ સારી રીતે ના કરવા દે, અથવા શરૂ કર્યા પછી પૂરું ના થવા દે, અને પરિણામસ્વરૂપ થોડા વખત માટે જીવન અસ્તવ્યસ્ત થઈ જાય. જેમને આવું થયું છે, તેમનો અનુભવ એવો છે કે આવી પરિસ્થિતિમાંથી બહાર આવવું ખૂબ મુશ્કેલ હોય છે, સંનિષ્ઠ પ્રયત્નો કરવા પડે છે, જીવનનો ઘણો અમૂલ્ય સમય જતો રહે છે અને બધુ વેરવિખેર થઈ જાય છે, ઘણું બધુ છૂટી જાય છે, અને પછી જીવનના અમુક કાર્ય કે લક્ષ્યને છોડીને જ આગળ વધવું પડે છે.

આવી પરિસ્થિતિ કેમ આવે છે અને આનો ઈલાજ શું? શું આવી પરિસ્થિતિ નિવારી શકાય? જીવનમાં દરેક ક્ષણે ઉત્સાહ રહે એવું શક્ય છે? આ સમજવા આપણે એ જોવું રહ્યું કે આવી માનસિક સ્થિતિ ક્યારે સર્જાય છે? જીવનમાં નિરુત્સાહી હોવાના ઘણા કારણો હોઈ શકે – ના ગમતું કામ કરવું અથવા ઈચ્છા ના હોય તેવું કામ પરાણે કરવું; ખોટા સમયે કામ કરવું; સતત પોતાની નિંદા સાંભળવી; સતત નિષ્ફળતા મળવી; પોતાના પ્રયત્નો કે કાર્યોની કદર ના થવી; કોઈ પણ પ્રકારના બદલાવ, કે નવીનતા કે પડકાર વિના સતત એક જ પ્રકારનું કાર્ય બહુ લાંબા સમય માટે કરવું; આપણાં કાર્યના ધાર્યા પ્રમાણેના પરિણામ ના આવવા; સતત ઉપેક્ષાનો કે અવગણનાનો અનુભવ થવો; પ્રસંશા કે આદરના બદલે ટીકા સાંભળવી; વગેરે... આવા અન્ય પણ ઘણા કારણો હોઈ શકે છે. અને પરિણામસ્વરૂપ વ્યક્તિ ઘણા દિવસો સુધી એકદમ ચૂપ થઈ જાય, તેના મુખ પર સ્મિત ના દેખાય, ગૂંગળામણ અનુભવે, આંખથી આંખ મેળવીને ના જોવે, સામે મળતા અભિવાદન ના કરે, સતત વિચારોમાં ખોવાયેલો રહે, કોઈ પણ કામ પૂરું કરવા માટે અપેક્ષા કરતાં વધારે સમય લે, વગેરે.. વગેરે..

આવી પરિસ્થિતિમાંથી બહાર નીકળવું જેટલું અઘરું લાગતું હોય છે એટલું અઘરું ખરેખર નથી હોતું. સૌ પ્રથમ દરેક વ્યક્તિએ પોતાના જીવનના ધ્યેયને સતત યાદ રાખવો જોઈએ અને તેનું સ્મરણ કરતાં રહેવું જોઈએ. જીવનનો એકમાત્ર ધ્યેય ખુશી છે. એટલે જીવનની દરેક ક્ષણે ખુશી મળવી જોઈએ. એટલે કે જીવનભર દરેક ક્ષણે આપણે જે પ્રવૃત્તિ કે કાર્ય કરતાં હોઈએ, જો એ કાર્ય આપણને ખુશી આપે તો તે કાર્ય કે કામ કે પ્રવૃત્તિ આપણને કદી નિરાશા કે હતાશા નહીં આપે, ઊલટું ઉત્સાહ આપણે. આટલી સમજણ કેળવી, આપણે હમેશા એ જાણવું રહ્યું, કે જોવું રહ્યું અને સમજવું રહ્યું કે શું આપણે આખો દિવસ, આખી ઉંમરમાં જે પણ કંઈ કરીએ છીએ તે આપણને ખુશી આપે છે?

શું આપણે હમેશા એવું જ કામ કરી શકીએ કે જે આપણને ખુશી આપે? જવાબ છે: 'ના'. જીવનમાં કરવા પડતાં દરેક કામ ખુશી નથી આપતા. ગમતા ના હોવા છતાં પરાણે કરવા પડે એવા ઘણા કામમાં

આપણે પરોવાયેલા રહીએ છીએ અને એમાં આપણને ખુશી નથી મળતી.

જો આપણે કરવા પડતાં દરેક કાર્ય ખુશી ના આપતા હોય, અને તો પણ પરાણે કરવા પડતાં હોય, તો શું આપણે કરીએ છે એ દરેક કાર્યમાં ખુશી શોધી શકાય? આનો જવાબ છે: 'હા'. જેમ ક્રિકેટની મેચમાં એક એક રન ગણતાં જ જીતી શકાય, તેમ જ જીવનમાં નાની નાની સફળતાઓ મેળવીને, નાની નાની જીત મેળવીને તેને સિદ્ધિ તરીકે ઉજવીને જ ખુશી મેળવતા રહેવું જોઈએ. આવી નાની નાની ખુશી જ જીવનનો ઉત્સાહ ટકાવી રાખવામાં સહાયભૂત થાય. ઉપરાંત, જીવનના ધ્યેયને લક્ષમાં રાખીને દરેક કાર્ય આપણને તે લક્ષ સુધી પહોંચવામાં થોડીક પણ મદદ કરે છે તે જોતાં અને શોધતાં શીખવું જોઈએ. જેમ બંધ પડેલી ઘડિયાળ પણ દિવસમાં બે વાર સાચો સમય બતાવે તેમ જ કોઈ પણ વિષમ પરિસ્થિતિમાં પણ કંઈક તો સારું કે સકારાત્મક મળે જ. કહે છે ને કે દરેક કાર્યના પ્રયત્નનું કોઈ તો સારું પરિણામ હોય જ - કાં તો ઇચ્છિત સફળતા અથવા તો નિષ્ફળ થવાના કારણની શીખ. એ સકારાત્મક પરિણામને લક્ષમાં લઈ તેની ખુશી મનાવવી જોઈએ.

ઉપરાંત, બહુ જ અગત્યનું છે એ શીખવું કે આપણું દરેક કાર્ય કેવી રીતે આપણને ખુશી આપશે. આના માટે દરેક કાર્ય કરવા પાછળનું કારણ અને હેતુ

જાણવો અને સમજવો જરૂરી છે. ભણવાનો, કમાવાનો, રોજ પહેરવાના કપડાં પસંદ કરવાનો, ભોજન કરવાનો, ચાલવાનો કે વાહન ચલાવવાનો, ચલચિત્ર જોવાનો, કોઈ સાથે વાત કરવાનો, કોઈ પ્રસંગમાં હાજરી આપવાનો, પરિવાર માટે કે જ્યાં કામ કરતા હોઈએ તેના માટે કોઈ આયોજન કરવાનો, નેતૃત્વ કે આગેવાની લેવાનો, કોઈને મળવાનો કે તેની સાથે મળીને કોઈ કાર્ય કરવાનો, પોતાના વિષેની છાપ ઊભી કરવાનો કે ટકાવી રાખવાનો, અત્યારે કે આ જ સમયે કોઈ કામ કરવાનો કે નહીં કરવાનો, હાથ મિલાવવાનો કે આંખ મિલાવવાનો, સંબંધ બાંધવાનો કે નિભાવવાનો, કોઈ વસ્તુની ખરીદી કરવાનો.. આ બધી અને આવી અગણિત પ્રવૃત્તિનો હેતુ શું છે તે વિચારીને સમજવું ખૂબ જરૂરી છે. અને એ એટલા માટે કે જો આપણો હેતુ સિદ્ધ થાય છે તો આપણને ખુશી મળે છે, અને અન્યથા નિરાશા.

ખુશી જોઈતી હોય તો દરેક કાર્યનો હેતુ જાણો અને તે કેવી રીતે જીવનના ધ્યેયને મદદરૂપ થાય છે તે સમજો. જો આપણી દરેક ઘડીની પ્રવૃત્તિ જીવનના ધ્યેયને પામવાની દિશામાં લઈ જતી હોય, અને તેના માટે કડીરૂપ બનતી હોય, તો તેવી દરેક પ્રવૃત્તિ કે કાર્ય કે કામ આપણને હમેશા પ્રોત્સાહિત રાખશે. પછી કોઈની ઉપેક્ષા કે અવગણનાની ચિંતા નહીં રહે,

કોઈ કામ ઇચ્છિત સમય પર ના થવાનો રંજ નહીં રહે, ક્યારેક આવતી નિષ્ફળતા હતાશામાં નહીં પરિણામે, પ્રસંશા કે નિંદાથી કોઈ ફરક જ નહીં પડે, કોઈ કામ પરાણે કરતાં હોઈએ એવી અનુભૂતિ નહીં થાય, કોઈ એક જ પ્રકારનું કામ કર્યાનો કંટાળો નહીં આવે. કેમ કે, દરેક કાર્યમાં હેતુ છે,

અને એ હેતુ પૂરો કરવાથી ખુશી મળે છે. જેમ 'ટીપેટીપે સરોવર ભરાય' - એવું આપણે બોલીએ છીએ તેમ જ આવી નાની નાની સફળતાઓ આપણને હંમેશા ઉત્સાહ આપતી જ રહેશે અને આપણે એકદમ ઉત્સાહપૂર્ણ જીવન જીવીશું.

~~UNPRODUCTIVE~~

મનોજ પંડેરિયા

Connecting... કવિતા

ગઝલ

મેદાનો હરિયાળાં નીરખી અમથો અમથો ખુશ થાઉં છું
લીલાંછમ અજવાળાં નીરખી અમથો અમથો ખુશ થાઉં છું

આંખોમાં વૈશાખી સૂકું શ્હેર લઈને રખડું ત્યારે
રસ્તા પર ગરમાળા નીરખી અમથો અમથો ખુશ થાઉં છું

અજમેરી પીળા બોર સમા આછું મીઠું મ્હેંક્યા કરતા
આ દિવસો તડકાળા નીરખી અમથો અમથો ખુશ થાઉં છું

રોજ જતા ને રોજ જશે પણ આજ અચાનક સાંજ ઢળી તો
ધણ જાતાં ઘરઢાળાં નીરખી અમથો અમથો ખુશ થાઉં છું

એની તીણી ટોચ અડી જ્યાં નભને તારક-ટશિયા ફૂટ્યા
અંધારાં અણિયાળાં નીરખી અમથો અમથો ખુશ થાઉં છું

પૂનમ રાતે સામે સામી ડાળ ઉપરથી મંડાતા કંઈ-
ટહુકાના સરવાળા નીરખી અમથો અમથો ખુશ થાઉં છું

શબ્દોનો આ કોષ લઈને ખાલી બેઠો છું ઉંબર પર
ભાષાની ભરમાળા નીરખી અમથો અમથો ખુશ થાઉં છું

વાત જાણે એમ કે...

જી લે જરા

પાર્મી દેસાઈ

રોજની માફક રાતના સાડા આઠ વાગ્યા એટલે આખા વૃદ્ધાશ્રમના દરેક ખૂણે સંભળાય એવો બેલ વાગ્યો. આ બેલ હતો દૂધ માટેનો. જે વડીલોને રાત્રે દવા સાથે લેવાનું હોય કે રોજની આદત હોય એ મુજબ તેઓ દૂધ લઈ જતા.

દરરોજની માફક આજે પણ દાદરા પાસે એક મીઠી રકઝક થઈ.

“અરે. મેં કહ્યું ને કે મને નથી પીવું દૂધ. તમે તમારા જેટલું જ લાવો.”

“બેસો હવે. નથી પીવું વાળા. તમારી દવાઓ તો જુઓ! એના ઉપર તો દૂધ લેવું જ પડે ને. હું લઈ આવું છું પછી શું? મને કોઈ તકલીફ નથી પડતી.”

આ વાર્તાલાપ હતો ગરિમા બેન અને યશોષ ભાઈનો. આજે પણ પગના દુઃખાવાના લીધે દૂધ ન પીવાનું બહાનું અને રોજની માફક યશોષ ભાઈનો એમને મીઠો ઠપકો.

લગભગ સાઠેક વર્ષે પહોંચેલા અને વીસેક વર્ષથી વૈધવ્ય ભોગવી રહેલા ગરિમા બેનના અમેરિકા સ્થિત દીકરાને ત્યાં પણ બે બાળકો હતા, અને છતાંય આ

ઊંમરેય તેઓ ખૂબ જ નમણા અને રૂપાળા હતા. ઓછાબોલા છતાં એ મળતાવડા સ્વભાવને લીધે અહીં તેમના અનેક મિત્રો હતા. પણ એ તમામમાંથી યશોષભાઈ એમનું વિશેષ ધ્યાન રાખે.

હા. યશોષભાઈની ઉંમર આમ તો પાંસઠ ઉપર હતી, પણ એમની સ્ફૂર્તિ અને પર્સનાલિટી જોઈને કોઈ કહે નહીં કે આ વ્યક્તિને કોઈ દુઃખ હશે.

“ખૂબ સુખી સંપન્ન ઘર હોવા છતાં અહીં કેમ?” એવું કોઈ પૂછે તો એ કહેતાં,

“આપણે તો રહ્યા આઝાદ પંખી! એ દીકરા વહુની ખટપટ આપણને ના પોસાય. બંદા જાતે જ અહીં રહેવા આવી ગયા.” અને હસી પડતા. . પણ તેમના

મિત્રોને એમનું દુઃખ ખબર હતી. હજુય પોતાનું ઘર તો તેઓ રોજ યાદ કરે જ. પણ તેમાં રહેતા લોકો સાથે એમને રહેવું નહોતું. સ્વભાવે ખૂબ સકારાત્મક યશેષભાઈ વૃદ્ધાશ્રમમાં હસતા-હસાવતા, સૌ સાથે હળીમળીને રહેતા અને ગરિમાબેનનું તો ખાસ ધ્યાન રાખતા.

ઘણી વખત તો તેઓની મિત્રતા અમુક વૃદ્ધોની ગુસપુસનો વિષય પણ બની જતી. પણ પેલું કહે છે ને “મલમની ઠંડક એ જ વધુ સમજે જેને ઘા પડ્યા હોય.” મનોમન તો તેઓ સૌ આ બંનેની મિત્રતા જોઈને ખુશ થતા. યશેષભાઈના મિત્રો ક્યારેક લબરમૂછિયાઓની જેમ એમની મશ્કરી પણ કરી નાખતા. યશેષભાઈને એ બધું મનમાં તો ગમતું જ પણ મિત્રો સામે એ વાતનો તેઓ સ્વીકાર નહીં કરતા.

“ભલે ધીમે ધીમે ચાલજો પણ મોર્નિંગ તો કરવું જ પડશે.” “અરે, અડધું ગુલાબજાંબુ તો ખાઈ શકાય. એમાં કંઈ સુગર ના વધી જાય.” “સ્વેટર પહેરી રાખો. નહિતર પછી છીંકાછીંક કરશો.” - આ બધા શબ્દોમાં ગરીમાબેન પ્રત્યે યશેષભાઈની લાગણી સ્પષ્ટ જોવાઈ આવતી. બીજી તરફ ગરીમાબેન. પોતે સ્ત્રી, ઉંમરલાયક સ્ત્રી, ઉંમરલાયક અને વિધવા સ્ત્રી અને એય ઓછું હોય એમ ઉંમરલાયક વિધવા અને ઘરેથી ત્યજાયેલી સ્ત્રી! પોતાની જાત

માટે હંમેશા તેઓ નાનમ અનુભવતા અને એથી જ યશેષભાઈની કાળજી સામે ક્યારેક “લોકો શું કહેશે?” ની ભાવનાથી તેઓ દુઃખી થતા.

યશેષભાઈ કાયમ કહેતા;

“અમે તો બધા પાછા ઘેર જવાના. બસ છોકરાઓ કેનેડા જાય એટલી જ વાર! તમારે જેને આવવું હોય એ બધા આવજો મારી જોડે... જલસા કરીશું બાપુ!”

અને એક સવારે ખરેખર એમના શબ્દો સાચા પડ્યા. ઘણા વખતથી પાછું ઠેલાતું હતું તે આ વખતે દીકરા-વહુને કેનેડાના વિઝા મળી ગયા. હવે કાયમને માટે ત્યાં સ્થિર થવાના પ્લાનિંગથી તેઓ યશેષભાઈને મળવા આવ્યા. યશેષભાઈ તો જિંદાદિલ મારાસ હતા! “અરે વાહ..” કરીને દીકરાને ભેટી પડ્યા. કોઈ ના કળી શકે કે તેમના મનમાં શું વીતતી હશે! “સુખી થાવ બેટા.. ખૂબ પ્રગતિ કરો.” એવા આશિર્વાદ સાથે તેઓએ દીકરા-વહુને વિદાય આપી. “ત્રણ દિવસ પછી દીકરો જતો રહેશે, બંગલાની ચાવી અહીં આપતો જશે. ઘરે રસોઈયો, નોકર બધાય છે.. પણ માટું પોતાનું કોણ!” એ વિચારે યશેષભાઈ મૂંઝાતા હતા. મિત્રોએ તમને સાંત્વના આપી કે, “ના ગમે ત્યારે અહીં પાછા આવી જજો.” યશેષભાઈએ તો તૈયારી બતાવી કે જે ખાસ મિત્રો છે એ બધા

એમને ત્યાં એમની સાથે રહેવા આવે.. પણ એમ કોઈ જાય!

ગરિમાબેન તો આમેય ઓછાબોલા. એમાંય હવે તો આ સાથ પણ જતો રહેવાનો! યશેષભાઈની જેમ એય સતત દુઃખી રહેવા લાગ્યા. હવે મોર્નિંગવોક કોઈ જ વાતચીત વિના ચૂપચાપ જ પતી જતું. સમય થાય એટલે દૂધનો ગ્લાસ એમના રૂમ પર પહોંચી જતો. બેય પક્ષે એક સુનકાર હતો. ધાર્યું સુખ ભોગવી શકે એ માણસોમાં પોતાનું સ્થાન નથી એમ વિચારી ગરિમાબેન ખુદને ઘિસ્કારતા રહેતા.

પછીના બે દિવસ તો ના મોર્નિંગ વોક.. ના દુધ! બે દિવસથી બધુંજ બંધ હતું. બે દિવસથી યશેષભાઈને તેઓ મળ્યા જ નહોતા.

છેવટે નક્કી થયેલા દિવસે યશેષભાઈનો જવાનો સમય થયો. ગરિમાબેન એ દિવસે નીચે જ ન ઉતર્યાં. બારીમાંથી ડોકિયું કરીને જોઈ લીધું કે ગાડીમાં સામાન ગોઠવાતો હતો અને બધા ટોળે વળી યશેષભાઈને વિદાય આપી રહ્યા હતા. તેમને જતાં તો તેઓ જોઈ શકે એટલી હિંમત નહોતી. ઓશીકાની આડમાં તેઓ પથારીમાં પડી ડૂસકાં સંતાડતા રહ્યા. થોડીક વારે જાણીતો છતાંય ખાસ સ્પર્શેલો નહીં એવો હાથ તેમના ખભે મુકાયો. કોક

આંસુ જોઈ જશે એ ગભરાટથી પહેલાં મોં લૂછ્યું અને પછી ગરિમાબેને ઊંચું જોયું. યશેષભાઈ અને વૃદ્ધાશ્રમના બીજા મિત્રો ત્યાં ઉભા હતા.

યશેષભાઈ બોલ્યા;

“મને એકલા એકલા મોર્નિંગ વોક કરવાની આદત નથી. તમે કહેશો તો તમને ઉપરનો રૂમ આપીશ, તમને અહીં જેવું જ લાગશે. દૂધ આપવા હું જાતે ઉપર આવીશ. તમે નહિ ઉતરતા બસ, પણ તમારા વિના મને નહીં ગમે. હાય શાબાશ. જુઓ.. આ દુઃખાવા ની શરૂઆત તો મનેય થઈ છે છતાંય ઢીંચણે પડી ને તમને કહું છું. ચાલોને મારી સાથે.. પ્લીઝ.”

ગરિમાબેનના મુખ પર છવાયેલી શરમની લાલાશ વાતાવરણમાં ભળી ગઈ અને સંધ્યાનો સુરજ ઢળતા-ઢળતાય અંજવાળું પાથરતો ગયો.

પંખ e-magazine

સ્વકેન્દ્રીથી સમકેન્દ્રી વિશ્વ તરફની ઉડાન

લેખ/વાર્તા/માઈક્રોફિક્શન/કવિતા મોકલવા માટે

(૧) માત્ર શ્રુતિ ગુજરાતી ફોન્ટમાં 'Word File Format'માં ટાઈપ કરી ભાષા અને જોડણીની ભૂલો ચકાસી રચના મોકલવી. ભાષાશુદ્ધિ અને જોડણીમાં જો વધુ ભૂલો હશે તો કૃતિ સ્વીકારવામાં આવશે નહિ, જેની નોંધ લેવી. ગુજરાતી લખાણના બધા નિયમો પળાય એ સૌથી પાયાની જરૂરિયાત છે.

(૨) કોઈ પણ ઓનલાઈન કે ઓફલાઈન પ્લેટફોર્મ પર અપ્રકાશિત હોય, એવી જ કૃતિ મોકલવી. કૃતિ સ્વરચિત અને મૌલિક હોવી જોઈએ.

(૩) કૃતિમાં મોટેભાગે ગુજરાતી જ ટાઈપ કર્યું હોય એ જરૂરી છે. અમુક શબ્દો ગુજરાતી, હિન્દી અથવા સંસ્કૃત ભાષામાં ટાઈપ કરેલા ચાલશે. પણ એ શક્ય હોય ત્યાં સુધી ઓછા રાખવા. જેથી સમરસતા સચવાઈ રહે.

(૪) કૃતિ માત્ર મેઇલ દ્વારા જ સ્વીકારવામાં આવે છે. અમારું મેઇલ-એડ્રેસ આ મુજબ છે: pankhemagazine@gmail.com

(૫) કૃતિ મેઇલ કર્યા પછી જો સિલેક્ટ થશે તો જાણ કરવામાં આવશે.

(૬) 'પંખ' બિન-વ્યવસાયિક મેગેઝીન હોવાથી અમારા તરફથી કોઈ પણ પ્રકારનો પુરસ્કાર આપવામાં આવતો નથી.

(૭) તમે મોકલેલી કૃતિ-સ્વીકારનો અંતિમ નિર્ણય 'પંખ'ની ટીમનો રહેશે.

આપને આ અંક કેવો લાગ્યો, એના વિશે થોડો સમય કાઢીને આપના પ્રતિભાવો અવશ્ય આપજો.

<https://wa.me/916355953355>

टीम 'पंख'

याज्ञिक वधासिया

केयूर दुधात

मनोरी शाह

अनंत गोहिल

विरल जोशी

इलेझा अगवान

सहभागी पांखो

धुविल चोडवडीया

मिहिर गेडीया

આ અંકમાં સહભાગી કલમો

મણિલાલ હ. પટેલ

મનોજ ખંડેરિયા

રાજુલ ભાનુશાલી

ભાવેશ ભટ્ટ

ડૉ. કાર્તિક શાહ

પાર્મી દેસાઈ

હીરલ વ્યાસ

ડૉ. રંજન જોષી

તેજલ શાહ

ધર્મેન્દ્ર જોષી

બંસરી જોષી

કિશન એમ. દાવડા

ફોટોગ્રાફી

મહેશ દિલીપ (ફ્રન્ટ કવર)

<https://instagram.com/nakedself?igshid=1i6p7ru9sbd4g>

રાહિલ પટેલ (બેક કવર)

<https://instagram.com/rahil.patell?igshid=18r06oa3q6fdg>

